

Kentlerde
İyilik Hâlini
Sağlamak İçin
Rehber İlkeler

Kentlerde İyilik Hâlini Sağlamak İçin

REHBER İLKELER

ŞUBAT 2024

Yayımlayan

Mekanda Adalet Derneği

Proje Ekibi

Bahar Bayhan, Sena Nur Gölcük

Proje Danışmanları

Fatih Artvinli, İlker Kayı, Kumru Çılgın, Selma Karabey

Araştırmacı / Hazırlayan

Ayça Yüksel

Editör

Bahar Bayhan

Son Okuma

Eylem Can

Tasarım

Duygu Dağ

Uygulama

Alp Şerif Besen

Fotoğraflar

Emirkan Cörüt, Sena Nur Gölcük

Katkıda Bulunanlar

Ceren Yartan, Duygu Dağ, Enes Kablan, Hüseyincan Eryılmaz,
Onur Temel, Tansu Toprak, Tuğba Uçar, Yağız Eren Abanus

Baskı

Print Center
Sultan Selim Mahallesi, Libadiye Sokak No:3 34416
4.Levent / İstanbul
+90 (212) 371 0 300
info@printcenter.com.tr

Yönetim Yeri

Kemankeş Karamustafapaşa Mah.
Halil Paşa Sok. Ömer Abed Han 2/416
34425 Beyoğlu / İstanbul
+90 0545 358 9581
info@beyond.istanbul

Bu rapor Hollanda Krallığı Büyükelçiliği MATRA fonu ile desteklenen "Right to the City and Well-Being Policies for Fairer Local Government" başlıklı proje kapsamında hazırlanmış ve basılmıştır. İçeriğinin sorumluluğu Mekanda Adalet Derneği'ne aittir. Hollanda Krallığı Büyükelçiliği'nin görüşlerini yansıtılmaktadır.

İçindekiler

4 Önsöz

8 Yönetici Özeti

16 Dönüşen Kent, Değişen İyilik Hâli

- 20 Yaşanabilir Kentlerin Göstergesi:
İyilik Hâli
- 23 Ortak ve Adil Bir Yaşam İçin
"Kent Hakkı"
- 25 Kentlerde İyilik Hâlinin ve Kent
Hakkının Tesisi

34 İyilik Hâlinin Desteklenmesinde Yerel Yönetimlerin Rolü

38 Yöntem ve Bulgular

- 40 Arama Toplantıları Bulguları
- 43 Çalıştay Bulguları

50 Rehber İlkeler

- 51 1. Katılım ve Müzakere
- 54 2. Kullanım Hakkı
- 56 3. Kamu Yararı
- 57 4. Ekoloji Perspektifi
- 59 5. Toplumsal Cinsiyet Perspektifi
- 63 6. Kapsayıcılık ve Çoğulculuk
- 64 7. Topluluk ve Dayanışma Temelli
- 65 8. Hak Temelli
- 66 9. Bütünleşik
- 67 10. Erişilebilirlik
- 68 11. Sürdürülebilirlik
- 69 12. Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik
- 70 13. Eşitlik ve Birlikte Yaşam
- 71 14. Onarıcı
- 72 15. Dirençli

74 Sonsöz

76 Sonnotlar

Savaşlar, afetler, krizler gibi makro düzeyde tehditlerin olduğu, giderek artan yok-sulluğun ağır biçimde deneyimlendiği bir dönemde kentlerde “iyilik hâli”ni gündeme getirmek naiflik mi? Öte yandan 6 Şubat depremlerinde oluşan yıkımların ardından hayatta kalanların Antakya’dan yükselttiği “iyileşeceğiz” sesleri, kaybettikleri kentlerinin kolektif yasını tutması bize ne anlatıyor? İyileşmeyi bireyselleştiren, iyi olma durumunu topluluk dinamiklerinden bağımsız, yalnızca kişisel gelişime dair bir olgu olarak ele alan yaklaşımın tersine, Mekanda Adalet Derneği (MAD) olarak Türkiye kentlerinin toplumun sağlığı ve iyilik hâli üzerindeki etkisini düşünmeye, iyi olmanın politikasını tartışmaya ve savunuculuğunu yapmaya davet ediyoruz.

Hollanda Büyükelçiliği MATRA Programı’nın desteklediği “Daha Adil Bir Yerel Yönetim İçin Kent Hakkı ve İyilik Hâli Politikaları (*Right to the City and Well-Being Policies for Fairer Local Government*)” projesi kapsamında hazırlanan bu raporda, Türkiye’de kent politikalarının nasıl iyileştirici ve iyilik hâlini destekleyici olabileceğinin izini sürüyoruz. Kent politikalarının sağlık etkisini iyilik hâli kavramı üzerinden ele alıyor, toplum sağlığını ve iyilik hâlini gözetken bir yaklaşımın, politikaların üretim ve uygulama sürecinde nasıl anaakımlaştırılacağını tartışıyoruz.

2021 yılında yayımladığımız “İstanbul’da Kentsel Dönüşüm ve İyilik Hâli” başlıklı raporumuzda “iyilik hâli” kavramını kent

çalışmalarına dahil etmek için ilk adımı atmıştık. Kentsel dönüşüm süreçlerinin toplumsal iyilik hâliyle ilişkisini araştırmış, kentsel dönüşüm süreçlerinde iyilik hâline öncelik veren uygulamaların geliştirilmesi için yerel yönetimlere politika önerileri geliştirmiştik. Bu deneyimden öğrendiklerimizle kaleme aldığımız bu raporda, odağımızı genişleterek kent yönetimlerinin hizmetlerini bütünlük bir perspektiften kurgulaması gerekliliğinin önemine dikkat çekmeye çalışıyoruz. Bunun için gündelik sorunlara anlık çözüm üreten popülist politikalar yerine, siyasi bir vizyon ve talep olarak bütün politikalarda “iyilik hâli” bakiş açısının yerleşmesi gerektiğini vurguluyoruz.

2024 Yerel Seçimleri sürecinde ve sonrasında siyasi partiler ile belediyelerin kent politikalarını dönüştürebilecekleri bir rehber niteliği taşıyan bu raporu, politikaların kent sakinleri üzerindeki katmanlı etkisini tartışmaya açmak üzere bir başlangıç noktası olarak kabul ediyoruz. Raporda önerilen çerçeveyi sadece yerel yönetim temsilcilerinin programlarına almasını değil, aynı zamanda yurttaşların ve sivil toplum örgütlerinin de sahiplenmesini umut ediyoruz.

Raporun hazırlanmasında emeği geçen proje danışmanlarımız Doç. Dr. Fatih Artvinli,¹ Dr. Öğr. Üyesi İlker Kayı,² Dr. Öğr. Üyesi Kumru Çılğın³ ve Prof. Selma Karabey'e,⁴ araştırmacımız Ayça Yüksel'e,⁵ arama toplantılarına ve çalışmaya katılarak katkıda

bulunan hak savunucularına, uzmanlara ve araştırmacılara, projeye desteğini sunan gönüllüler başta olmak üzere bütün MAD ekibine teşekkür ederiz.

Mekanda Adalet Derneği adına

Bahar Bayhan

Fotoğraf: Sena Nur Gölcük

Yönetici Özeti

Günümüz Türkiyesinde kentler, hem katmanlı birçok sorunun su yüzüne çıktığı hem de başarısız kentleşme ve yönetim süreçleriyle bu sorunları derinleştiren yerleşmelere dönüşmüştür. Afetlerde oluşan yıkımlar ve kayıplar, göç dalgalarıyla yükselen toplumsal çatışma, farklı add edilen kimliklere yönelen nefret ve politik baskılar, yoksullaşma ve yoksunlaşma gibi toplumsal sorunlar, makro ölçekteki politikalar ve uygulamalarla ilişkili olduğu kadar yerel ölçekteki yaklaşım ve politikalarla da ilişkilidir. Kentte yaşayanları etkisiz kılan, sorunlara ve ihtiyaçlara bütünlüklü çözümler geliştirmekte yetersiz kalan bu alışlageldik yönetim ve kentleşme biçiminin görünmeyen ve önemli bir sonucu, halk sağlığının bozulmasıdır. Afetler sonucunda meydana gelen can kayıpları

ve ortaya çıkan travmalar, eşitsizliğin ve adaletsizliğin sebep olduğu kaygılar, geçim zorluğu sebebiyle artan intihar vakaları, sağlıksız barınma koşullarının neden olduğu kronik hastalıklar, halk sağlığının kentsel sorunlarla ilişkisini gösteren yalnızca birkaç örnektir. Yaşadığımız kentlerin nasıl yönetildiği ve tasarlandığı toplum sağlığının belirleyicisidir.

Sağlık yalnızca hastalıkla ilişkili bir kavram değildir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), sağlığı sadece hastalığın bulunmaması şeklinde değil; ruhsal, bedensel ve toplumsal yönden tam bir iyilik hâli olarak tanımlar. Yani iyilik hâli kavramı, sağlığa yaklaşımda kapsamlı ve bütünlüklü bir çerçeve sunar. Sağlığı tıbbi ve biyolojik bir olgu olmanın ötesine taşır; bireylerin/

toplumların yaşam koşullarını, olanaklarını, hakların gerçekleştirilmesini ve adalet perspektifini dahil ederek, sağlığın toplumsal bir olgu olarak algılanmasını sağlar. Bireylerin/toplumların iyilik hâli sosyal, kültürel, politik, ekonomik, ekolojik, mekânsal birçok faktöre bağlıdır; yerele özgü, bağlamsaldır. Bu toplumsal kavrayış sağlık sorunlarının kaynağını bireysel yetersizliklerde görmez, yalnızca hastalığın tedavi edilmesinin değil, aynı zamanda sağlığın korunmasının ve önleyici tedbirlerin alınmasının önemini vurgular. Kısacası iyilik hâli yaklaşımı, sağlığı zedeleyen koşulların değiştirilmesine ve sağlığı destekleyici mekanizmaların geliştirilmesine işaret eder.

Kentlerin iyilik hâli perspektifinden değerlendirilmesi, kentsel sorunların çokkatmanlı boyutunu gözler önüne serer, kentsel sorunların çözümü ve ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin politikalarda çokboyutlu bir kavrayış ihtiyacını ortaya koyar. Aynı zamanda kent politikalarının, sadece hayatta kalma koşullarının idame ettirilmesine değil, onurlu ve mutlu bir yaşam sürmenin gereklerinin yerine getirilmesine hizmet etmesine dikkat çeker. Bu açıdan kentlerin yönetiminden ve tasarımından sorumlu yerel yönetimler uyguladıkları kent politikalarıyla toplum sağlığını olumlu/olumsuz etkileyen aktörler konumundadır.

Kentleşmenin halk sağlığı üzerindeki etkisine ilk kez bu çalışma kapsamında değinilmiyor. Türkiye’de DSÖ’nün “sağlıklı kentler” yaklaşımının yaygınlaştırılması hedefiyle kurulan Sağlıklı Kentler Birliği’ne (SKB) üye belediyelerin sayısı giderek artıyor. Sağlıklı kentler yaklaşımı her ne kadar kentlerde eşitsizlik ve adaletsizliklerin giderilmesine vurgu yapsa da, bu yaklaşım Türkiye’de parçalı projelerle uygulanıyor, belediyelerin bütün politikalarına sirayet etmiyor. Sonuç olarak kentsel sorunların çözümüne ve ihtiyaçların karşılanmasına yönelik belediyelerin geliştirdiği kent politikaları, farklı toplumsal grupları olumsuz etkileyebiliyor, mevcut sorunları daha da derinleştiriyor. Örneğin temelde depreme karşı dirençli kentlerin anahtarı gibi düşünülen kentsel dönüşüm süreçlerinin, mevcut yerleşim alanlarını geri döndürülemeyecek biçimde zedelediği, özellikle yoksul mahallelerde sosyal ve ekonomik dayanışma ilişkilerinin çözülmesine, bunun yoksullaşmaya ve yoksunlaşmaya sebep olduğunu, bütün bunların neticesinde toplulukların ruh sağlığının hasar gördüğünü, bu durumun ölümle sonuçlanabildiğini görüyoruz.

Kent politikalarının sağlık etkisini iyilik hâli perspektifinden değerlendirmeye, bu yaklaşımın yerel politikaların geliştirilmesi sürecinde anaakımlaştırılmasına ihtiyaç vardır. Bu kavrayış üretilen politikalarda sonuç kadar sürecin de önemli olduğunu öne çıkarıyor, belediyelerin

sağlığa yaklaşımlarını yalnızca sağlık birimleri bünyesinde, sağlık hizmetlerini yaygınlaştırmak olarak sınırlamaması gerektiğinin altını çiziyor, politikalarda kesişimselliğin ve bütünlüğü kurgunun önemini vurguluyor.

Kent politikalarında iyilik hâli yaklaşımı, heterojen, çokklimlikli, çokkültürlü nüfusu barındıran ve insan-olmayan canlıların yaşamını sürdürdüğü kentlerde “Kimin iyilik hâli?” sorusunu beraberinde getirebilir. Kent yönetimlerinin iyilik hâlini “kişisel iyilik hâli” olarak algılaması, toplumun çoğunluğunun ötekileştirdiği ve kentte bulunmasından memnuniyetsizlik duyduğu toplumsal grupların dışlanmasına sebep olacak çatışmacı ilişkilerin politikalara yansması riskini taşır. Bu sebeple önerilen çerçeve, insan haklarının korunmasını, hak temelli yaklaşımların benimsenmesini temel alır. Öte yandan kentsel toplumun yalnızca insanlardan oluşmadığını kabul eder, insan-olmayan canlıların kentte yaşam hakkının tesis edilmesine işaret eder.

Kent politikalarında iyilik hâli yaklaşımının yaslandığı önemli bir kavram “kent hakkı”dır. Kent hakkı hukuki bir terim olmamakla birlikte uluslararası sözleşmelerde, merkezi ve yerel yönetimlerin vizyonlarında yer bulmuştur. Belediye-lerin kent hakkını tanıması toplumun iyilik hâlinin tesisi için bir önkoşuldur. Kent sakinlerinin toplumsallaşmasına, yaşadığı

kentlere ve söz hakkına sahip çıkmasına, kente aidiyetin gelişmesine, kentsel yaşamın ortak talepler etrafında birlikte kurulmasına alan açar.

Kentlerde İyilik Hâlini Sağlamak İçin Rehber İlkeler raporu kapsamında, yerel yönetimlerin karar alma, politika geliştirme süreçlerinin toplum sağlığı ve iyilik hâli ile ilişkisini kurmaları, iyilik hâli yaklaşımını bütün politikalarında ortak kesene dönüştürmeleri için 15 rehber ilke aşağıdaki gibi tanımlanmıştır. Proje kapsamında yapılan literatür araştırması, düzenlenen arama toplantılarından ve çalıştaydan elde edilen bulgular ışığında oluşturulan rehber ilkeler, uygulamaya hazır bir politika listesi sunmaktan ziyade karar alma ve politikaların üretilmesi sürecinde merkeze alınması gereken hususları vurgulamaktadır.

1. Katılım ve Müzakere

Katılım, iyilik hâlinin ve kent hakkının gerçekleştirilmesinde başlıca faktörlerden biridir. Yerel yönetimler, bütün farklılıklarıyla gözetilmesi gereken yurttaşların kent politikasına aktif katılımını tesis etmekle yükümlüdür. Kentsel mekân üzerindeki söz hakkının tanınması ve gerçekleştirilmesi, karar mekanizmasına dahil olmak bireylerin sorumluluk duygusunu güçlendirerek kente aidiyetini pekiştirir, bu yönden ruhsal, bedensel ve toplumsal iyilik hâlini doğrudan et-

kiler. Bu nedenle bireyler, topluluklar ve hak temelli yerel dayanışmalar/örgütlenmeler, kentsel yönetimde, planlamada, bütçelemde ve tasarımda başlıca aktörler olarak görülmelidir. Bireyler ve topluluklar sadece ihtiyacını ve talebini dile getiren değil, karar alan ve icra eden özneler olarak düşünülmalıdır. Belediyeler katılım süreçlerini demokratik biçimde gerçekleştirecek mekanizma, araç ve koşulları yaratmalıdır. Bu araçlardan biri olan çatışma çözümünü temel alan müzakereci süreçler, aktif katılım mekanizmalarını güçlendirir ve bireylerin kentte kabul edilen politik özneler olmasına olanak tanıyarak toplumsal iyilik hâlini olumlu etkiler.

2. Kullanım Hakkı

Yerel yönetimler, kent politikalarında toplum yararına öncelik vermeli, bütün kent sakinlerinin kaynakları ve mekânları kullanım hakkını gözetmelidir. Kentin deneyimlenmesinde kullanım değerinin temel alınması toplumun iyilik hâlinin geliştirilmesinde rol oynar. Kaynakların ticari kaygılar/çıkarlar üzerinden değil, kullanım hakkı temelinde adil dağıtılması ise toplumda gelir adaletsizliğinin giderilmesine destek olarak iyilik hâlinin geliştirilmesine katkıda bulunur. Daha adil kentler, toplumun ortak yararı ve herkesin kenti kullanım hakkı gözetilerek inşa edilebilir.

3. Kamu Yararı

Yerel yönetimler, iyilik hâli perspektifi doğrultusunda, kent kaynaklarının adil şekilde paylaşılmasını, kamu yararı doğrultusunda kullanılmasını ve korunmasını hedef almalıdır. Buna göre kamu yararı, kamu kurumlarının çıkarını değil, birlikte yaşayan herkesin ortak yararını gözetmek anlamına gelir.

4. Ekoloji Perspektifi

Günümüzde neoliberal ekonomi politikalarının gezegenin sınırlarını zorlaması, beraberinde açığa çıkan başta iklim krizi olmak üzere çağımızın çoklu krizlerinin derinleşen etkileri, kentleri ekolojik ve toplumsal açıdan dirençli hâle getirecek bir dönüşümün aciliyetini göstermektedir. İklimin, gezegenin, canlılığın ve ekosistemin durumuna dair olgular, kentteki ruhsal, bedensel ve toplumsal iyilik hâlini yakından ilgilendirir. Bu nedenle yerel yönetimler, kent politikalarını ekolojik bir perspektifi temel alarak gerçekleştirmektedir. Kent politikalarının ekosisteme zarar vermemeyi, koruma-kullanma dengesini gözeterek iklim krizinin olası etkilerine uyumlu ve ekolojik dirençliliği merkeze alarak inşa edilmesi şimdiki ve gelecekteki iyilik hâlinin tesis edilmesi için önemlidir.

5. Toplumsal Cinsiyet Perspektifi

Kentlerde iyilik hâlinin sağlanması için kent politikalarının oluşturulmasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin rolü gözletilmelidir. Yerel yönetimler politikalarını, hizmetlerini ve uygulamalarını toplumsal cinsiyete duyarlı tasarlayarak kentleri, kadınlar ve LGBTİ+lar için daha güvenli, yaşanabilir ve adil yerler hâline getirmelidir. Kadınlar ve LGBTİ+ların farklı kırılğan koşulları, farklı kentsel talepleri olduğundan kimliklerin tek potada eritilmemesi, ayrı politikalar geliştirilmesi elzemdir.

6. Kapsayıcılık ve Çoğulculuk

Toplumsal iyilik hâlini sağlamak için, yerel yönetimlerin bütün kent politikaları ve hizmetleri, kapsayıcılığa ve çoğulcu luğa dayanmalıdır. Farklı kültürlerden, inançlardan, yaşam tarzlarından gelen, farklı kimlikleri aynı anda taşıyan toplumdaki her birey tanınmalı ve eşit fırsatlara, kaynaklara erişimi sağlanmalıdır. Yalnızca genel topluma veya çoğunluğa göre tasarlanan kent politikaları kapsayıcılığın sağlanmasını engeller. Bunun için yerel yönetimlerin çoğulcu bir yaklaşım geliştirmesi, azınlıkta kalan ve kırılğanlığı yüksek kesimlerin temsiliyetini ve söz hakkını gözetmesi iyilik hâlinin tesisinde önemli bir rol oynar.

7. Topluluk ve Dayanışma Temelli

Yerel yönetimlerin kent politikalarında bireylerin topluluk olma becerilerini desteklemesi gerekir. İnsanların diğer insanlar ve varlıklarla olan ilişkisi, bunlarla nasıl bir etkileşim içinde olduğu toplumsal iyilik hâlini belirler. Yaşanan çevreyle güçlü bağlar ve sosyal ilişkiler geliştirilmesi bireylerin yaşamını güçlendirir; kentsel yaşamın olumsuz koşullarına karşı daha dirençli olmalarını sağlar. Buradan hareketle özellikle de toplumsal iyilik hâlinin sağlanması için, kent politikalarının dayanışma temelli topluluk becerilerini geliştiren, bireylerin toplumsallaşmasını sağlayan koşulları oluşturması gerekir.

8. Hak Temelli

Kentte iyilik hâlinin tesis edilmesi için başlıca ilkelere biri, kentte yaşayan insanların ve insan-olmayan canlıların yaşam hakkını gözetilen hak temelli olma ilkesidir. Kent politikalarının inşasında insan haklarına saygılı olunması, insan haklarının gerçekleştirilmesinin sağlanması, kentte yaşayan yurttaşları pasifize eden ve muhtaçlık algısına dayanan yardım temelli yaklaşımın ötesine geçilerek bireylerin/toplulukların sosyal adalet duygusunu geliştirerek, kendilerini gerçekleştirme lerine imkân vererek iyilik hâlini olumlu yönde etkiler. Temel insan haklarının yanı sıra hak temellilik kentte yaşayan bütün

canlıların yaşam hakkının gözetilmesi anlamına gelir; kent hakkının tesis edilmesini de kapsar. Hak temelli yaklaşım yerel yönetimlerin kararlarından hizmetlerine, plan ve projelerinden katılım süreçlerine kadar her faaliyet alanında ve bakış açısında kritik bir ihtiyaçtır.

9. Bütünleşik

Kentte iyilik hâlinin tesisi için yerel yönetimlerin kent politikalarını, farklı kararlar, uygulamalar ve süreçler arasında bağlantı kurarak, bunlardaki tutarlılığı sağlayarak bütünleşik biçimde tasarlaması gerekir. Politikaların bütünleşik perspektifle ele alınması sorunların çokboyutlu olduğunu kabul eder, buna yönelik çözümlerin ve hizmetlerin de kesişimsel bir yaklaşımla tasarlanması ihtiyacını gözetir. Politikaların bütünleşik kurgulanması, kentte iyilik hâlini zedeleyen veya destekleyen koşulların bir zincir olarak algılanmasını sağlar.

10. Erişilebilirlik

Yerel yönetimler karar alma yöntemlerinde, kent politikalarında ve hizmet sunumlarında, toplumsal, fiziksel ve ekonomik erişilebilirlik imkânlarını göz önünde bulundurmalıdır. Kent politikalarının erişilebilirlik ilkesiyle tasarlanması, toplumsal eşitsizliklerin giderilmesine, kırılgan toplumsal grupların bağımsız yaşamını kurmasına ve sosyal adaletin te-

sis edilmesine önemli bir katkı sunarak iyilik hâlinin geliştirilmesini destekler.

11. Sürdürülebilirlik

Yerel yönetimler kent politikalarının ve hizmetlerinin, bugünün ihtiyaçlarına ve taleplerine cevap verirken iyilik hâlini sağlayan toplumsal, ekonomik ve çevresel koşulları korumayı, geleceğe taşımayı, kalıcılığı sağlayacak yapıları inşa etmeyi ve ortak yarara odaklı iyi politikaları gelecekte de sürdürmeyi hedeflemelidir. Politikaların sürdürülebilir kılınması için uzun erimli planlanması, devamlılığının sağlanması gerekir. Böylece kent politikaları bugünün iyilik hâlini desteklerken gelecekteki iyilik hâlini de güvenceye alır.

12. Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik

Yerel yönetimlerin kent politikalarının planlanması ve uygulanması aşamalarında şeffaflığı ve hesap verebilirliği sağlaması, kentsel yaşamda güven duygusunun tesis edilmesine ve faaliyetlerinin denetlenmesi için kent sakinlerine alan açarak bireylerin/toplulukların kente karşı sorumluluk duygusunun geliştirilmesine katkı sunar. Bu şekilde kaynakların ve hizmetlerin adil dağıtımını, kent yönetiminde kayırmacı ilişkilerin önüne geçilmesini garantiler.

13. Eşitlik ve Birlikte Yaşam

Kent politikalarında eşitlik ve birlikte yaşam değerlerinin benimsenmesi, toplumsal iyilik hâlinin tesis edilmesine zemin hazırlar. Bu yaklaşım kent politikalarının neden olabileceği ayrıştırıcı pratiklerin önüne geçerek kentte daha adil bir yaşam ufkunu güçlendiren temel bir dayanak oluşturur.

14. Onarıcı

Yerel yönetimlerin geçmişteki yanlış uygulamaları, usulsüzlükleri ve adaletsizlikleri tanıma ve onarma sürecini başlatması iyilik hâlinin tesisinde önemlidir. Kent politikalarında onarıcı yaklaşımın benimsenmesi, kentsel yaşamı kolektif bakım ve yeniden üretim noktasında harekete geçmeyi gerektirir.

15. Dirençli

Kent politikalarının dirençli olması afetler, salgın hastalıklar, hızlı ve ani göçler gibi durumlara ve değişimlere hazırlıklı olmayı, uyum sağlamayı, kent sistemindeki değişikliklere cevap verilmesini ifade eder. Kent politikalarının dirençli tasarlanması risk, tehlike ve hasar unsurlarının azaltılmasını, değişen koşullara adil geçişi sağlayarak toplumun gelecekteki iyilik hâlini olumlu etkiler.

Önerilen rehber ilkelerin karar alma ve politika geliştirme süreçlerinde merkeze alınması, kentte iyilik hâlini olumsuz etkileyen süreçlerin/koşulların değiştirilmesine, iyilik hâlini destekleyen mekanizmaların, kararların, politikaların geliştirilmesine katkıda bulunacaktır. Rehber ilkeler uygulanmaya hazır politika listesi olarak değil, politikaların iyilik hâli üzerindeki etkisini gözetmek için kılavuz olarak değerlendirilmelidir. Kent politikalarının yerele özgü farklılıkları olabileceği, bağlamsal olması gerektiği unutulmadan rehber ilkelerin birbiriyle ilişkisi gözetilerek uygulamaya nasıl geçirileceğini düşünmek, bu raporda önerilen çerçevenin somutlaşması için ileriye doğru atılması gereken bir adım olmalıdır.

**Dönüŕen Kent,
Deęiŕen İyilik Hâli**

Kentler, birbirinden farklı toplumsal grupların yaşadığı, tarihsel ve kültürel olarak çokkatmanlı, yaşamın yeniden üretimindeki —ulaşım, sağlık, eğitim, barınma vb.— ortak imkânların zengin olduğu yerleşimler olarak düşünülebilir. Kentler hâlâ özgürleşmenin, kendini gerçekleştirmenin, farklılıklarla karşılaşmanın, daha iyi şartlarda yaşamının ve buna dair kültürel, ekonomik, politik ve toplumsal olanaklara erişebilmenin ihtimalini barındırır da pek çok karmaşık sorunun varlık gösterdiği yerler olmayı sürdürüyor.

Günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 58'i kentlerde yaşıyor, bu rakamın 2050'de yüzde 68 seviyesine çıkması bekleniyor.⁶ Kentler nüfusun yoğunlaştığı, yapılaşmanın arttığı, giderek daha fazla tüketim alanı hâline gelen, hızlı yaşam pratiklerinin çoğaldığı ve neticede iyi bir yaşam sürdürme imkânlarının zorlaştığı yerlere dönüşüyor. Türkiye özelinde kentlerde yoksulluğun arttığı; barınma ve konut maliyetlerinin hızla yükseldiği ve güvencesizliğin yaygınlaştığı, kentsel altyapı ve üstyapıdaki yetersizliklerin belirginleştiği; ortak kentsel hizmetlerin adil biçimde dağıtılmadığı; yaşanabilir fiziki ve sosyal çevre imkânlarının azaldığı; toplumsal ve mekânsal çatışma ve ayrışmaların görülmemiş biçimde arttığı; kadınlara, LGBTİ+lara, hayvanlara ve ekosisteme yönelik şiddetin yükseldiği; krizlere ve afetlere karşı kırılganlaştığı görülüyor. Kentsel yaşamı

paylaşan sakinlerin sınıf, etnik köken, ırk, inanç, cinsiyet ve cinsel yönelim, beden, yaş ve tür ekseninde kesişimsel eşitsizliklere maruz kaldığı, kimliklerin üst üste binmesiyle bu eşitsizliklerin katmanlı hâle geldiği ve derinleştiği gözlemleniyor.

Özellikle 2000'lerden günümüze artan biçimde, ekolojik, toplumsal ve kültürel açıdan katmanlı bir kentkırım (*urbicide*) süreci deneyimleniyor. Kentlerin yönetiminde ve şekillendirilmesinde, toplum yararının gözetilmediği ve inşaat sektörünün ana aktör hâline geldiği bu neo-liberal ve patriyarkal mülksüzleştirme süreci, fiziksel mekânı dönüştürmenin ötesinde yaralar açmış durumda. İnsanların birbirleriyle, insan-olmayan canlılarla ve mekânla kurduğu bağların zayıfladığı; kent doğasının, kültürünün, belleğinin yok edildiği; kent sakinlerinin adil ve iyi bir yaşam için becerilerinden, pratiklerinden ve ilişkilerinden koparıldığı; karşılaşma, diyalog ve müzakere ilişkilerinin kurulmadığı bir süreç devam ediyor. Bu olumsuz tabloya karşın kentlerde hâlâ birlikte yaşamının imkânlarının arandığı, mekânları yaşanabilir kılmayı hedefleyen kent hakkı mücadeleleri çoğalıyor.

Kentlerdeki çokkatmanlı ve çokboyutlu sorunların en belirgin, ancak görünmeyen ve ölçülemeyen etkisi, toplum sağlığının ve iyilik hâlinin bozulmasıdır.

Kentlerdeki çokkatmanlı ve çokboyutlu sorunların en belirgin, ancak görünmeyen ve ölçülemeyen etkisi, toplum sağlığının ve iyilik hâlinin bozulmasıdır. Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre sağlık yalnızca hastalığın bulunmaması durumu değildir; ruhsal, bedensel ve toplumsal yönden tam bir iyilik hâlidir.⁷ Kentler iyilik hâli perspektifinden değerlendirildiğinde, toplum sağlığının bozulmasının çokkatmanlı olduğu ve çokboyutlu dinamiklere bağlı olduğu görülebilir. Örneğin evinden tahliye edilme baskısıyla karşı karşıya kalan grupların hem temel barınma hakkının ihlal edilmesi hem aidiyet hissettiği mahalleden ayrılacak olması hem de yeni barınma alanlarının mevcut sosyoekonomik şartlarıyla uyuşmaması nedeniyle sağlıklı, afete karşı güvensiz, niteliksiz barınma alanlarına mahkûm olması durumları bir arada gerçekleşiyor. Konut sorununun bu çokkatmanlı hâli kaygı, stres oluşturarak ruh sağlığı sorunlarına yol açıyor, ruh sağlığındaki bozulma bedensel sağlığa etki ettiği gibi barınma koşullarının niteliksizliği (örneğin rutubetli sel baskınından zarar görebilecek, depreme dayanıksız evler gibi) bedensel sağlığı doğrudan tehdit ediyor. Kısacası kentsel yaşamdaki hoşnutsuzluk ve memnuniyetsizlik büyürken toplumsal iyileşme sürecine her geçen gün daha çok ihtiyaç duyuluyor.

Toplumun iyilik hâlinin bozulmasına sebep olan yoksulluk, barınma ihtiyacı,

afetlere ve krizlere hazırlıksızlık gibi üst ölçekli sorunlar, merkezi hükümetin kararları ve politikaları ile ilişkili olduğu kadar yerel yönetimlerin kent politikalarıyla da ilişkilidir. Yerel yönetimlerin hizmetlerinde eşitsizlik dinamiklerini gözardı etmeleri ve toplumsal ihtiyaçları toptancı bir bakışla değerlendirmeleri iyilik hâlinin zedelenmesine yol açar. Oysa belediyeler alt ölçekte, yerelde iyileşmeyi başlatacak, iyilik hâlini destekleyecek kilit aktörlerdir. Yerel yönetimlerin alışlageldik anlık, popülist, projeci ve girişimci politika ve hizmet üretme biçimi kentsel sorunları çözer gibi görünüp, aslında katmerli hâle getiriyor, farklı toplumsal grupların iyilik hâlini çeşitli biçimlerde etkiliyor. Örneğin kent tarımını teşvik ettiği düşünülen hobi bahçeciliği uygulamaları kentte tarım faaliyetini sürdüren geleneksel bostancıların telafisiz biçimde yerinden edilmesine yol açabiliyor. Toplu ulaşımda cinsiyete dayalı ulaşım kartı uygulaması LGBTİ+lar için kimlik tehdidine dönüşüyor, ayrımcılığa maruz kalmalarının önünü açıyor. Bu sebeple yerel yönetimlerin kent politikalarını kurgularken iyilik hâlini gözetecek ilkeli ve bütünlüklü programları hayata geçirmeleri gerekiyor.

Yerel yönetimlerin politik söylemlerinde ve strateji belgelerinde “katılımcı bir yönetim anlayışı” benimsendiği görülürken,⁸ gündelik yaşam pratiklerinde bunun karşılığını bulmak güçleşiyor. Katılımcı mekanizmayı tam anlamıyla ha-

Fotoğraf: Emirkan Cörüt

yata geçirmek için gerekli olan hak temelli yerel dayanışmalar, örgütlenmeler ve sivil toplumla gündeme getirilebilecek işbirliği süreçlerine çok az rastlanıyor. Oysa yerel yönetimlerin kent hakkı mücadelesinden yükselen talepleri gözardı etmemesi gerekiyor. Çünkü katılımcılık, yalnızca anket gibi sembolik düzeyde fikir alma süreçlerinden ibaret bir yaklaşım değildir. Tam tersine katılımcılık, kent sakinlerinin sadece katılan değil, aktör olabilmesi ve yerel toplulukların dayanışma süreçlerini inşa edebilmesi için yerel yönetimlerin alan açma ve buna uygun koşulları geliştirme sorumluluğuna işaret eder.

Dünyada kabul gören belli başlı kent- sel yönetim ilkelerinin ve hedeflerinin sadece strateji planlarında yazılı kalması, uygulamaya dönüşmemesi önemli sorun-

lardan biridir. Kamu Harcamalarını İzleme Platformu'nun 2015'te hazırladığı rapora göre, bunun başlıca nedenleri, merkezi yönetime kıyasla mahalli idarelerin bütçe kısıtlılığı; belirlenen ihtiyaçlara, hedeflere ve ilkelere uygun harcama planının yapılmaması; belediye hizmetlerini ticari amaçları ön planda tutan şirketlerin gerçekleştirilmesi; sosyal harcamaların ve deprem riski gibi aciliyetlere yönelik giderlerin düşük olmasıdır.⁹

Kentlerde İyilik Hâlini Sağlamak İçin Rehber İlkeler raporu, bireylerin ve toplumun iyilik hâli ile kent politikaları arasındaki ilişkiyi göstermeyi hedefliyor; iyilik hâlini korumak ve desteklemek için yerel yönetimlerin politika geliştirme ve karar alma süreçlerinde dikkate alınması gereken rehber ilkeleri ortaya koyuyor. İhtiyaç,

veri ve sonuç/etki odaklı olmanın yanı sıra “süreç odaklı” olmanın gerekliliğine vurgu yapıyor. Yalnızca niceliksel değerlerin değil, nitelik ve sürecin nasıl işletildiğinin toplumun sağlığında ve iyilik hâlinde belirleyici olduğuna işaret ediyor. Toplumun iyilik hâlini destekleyecek daha adil bir kent yaşamı için yerel yönetimlerin, yalnızca belli hizmetleri sunmasına değil, bu hizmetlerin etkisinin tanımlanan rehber ilkeler ışığında değerlendirilmesine önem veriyor.

Kentlerde İyilik Hâlini Sağlamak İçin Rehber İlkeler raporu, bireylerin ve toplumun iyilik hâli ile kent politikaları arasındaki ilişkiyi göstermeyi hedefliyor; iyilik hâlini korumak ve desteklemek için yerel yönetimlerin politika geliştirme ve karar alma süreçlerinde dikkate alması gereken rehber ilkeleri ortaya koyuyor.

Kentlerde İyilik Hâlini Sağlamak İçin Rehber İlkeler raporunun devam eden sayfalarında projenin anahtar kavramları olarak belirlenmiş iyilik hâli ve kent hakkı kavramları açıklanıyor. Bu kavramların birbirleriyle ve yerel yönetimlerin politikalarıyla nasıl ilişkilendirildikleri aktarılıyor. İyilik Hâlinin Desteklenmesinde Yerel Yönetimlerin Rolü bölümünde, Türkiye’de yerel yönetimlerin mevcut politika geliş-

tirme ve karar alma süreçlerine dair sorun tespiti yapılarak, bu süreçlerin toplum sağlığı ve iyilik hâli üzerindeki etkisi ve sorumluluğu irdeleniyor. Yöntem ve Bulgular bölümünde, toplumun iyilik hâlini destekleyen kent politikası uygulamalarına ilişkin ulusal ve uluslararası literatür taraması, proje kapsamında düzenlenen iki arama toplantısı ve bir çalıştay neticesinde elde edilen bulgulara yer veriliyor. Rehber İlkeler bölümünde literatür taraması, arama toplantıları ve çalıştay bulguları ışığında belirlenen 15 rehber ilke açıklanıyor.

Yaşanabilir Kentlerin Göstergesi: İyilik Hâli

İyilik hâli (*well-being*)¹⁰ kavramı bireylerin fiziksel, zihinsel/ruhsal ve toplumsal boyutların tamamında kendilerini iyi, memnun ve yeterli hissetmesinin bir sonucu olarak tanımlanabilir. En geniş anlamıyla iyilik hâli kavramı, insanların sağlıklı, yaratıcı ve tatmin edici bir yaşam sürdürme kapasitelerini ifade eder.¹¹ İyilik hâli hem mutluluktan ve yaşam kalitesinden daha fazlasıdır hem de daha farklıdır, çünkü yaşamdan memnun ve mutlu olmanın yanı sıra, kendini geliştirmek, gerçekleştirmek ve bu şekilde topluma katkı sunmak anlamına gelir.¹²

DSÖ sağlığı yalnızca hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, ruhsal, bedensel ve toplumsal açıdan tam bir iyilik hâli

olarak tanımlar.¹³ İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, 1948 yılında geliştirilen bu tanım, bugün bazı yönleriyle tartışılrsa da¹⁴ hastalıkları ve sağlık sorunlarını bireyle-
rin fiziksel özellikleriyle ilişkilendiren tıbbi yaklaşımdan ayrı olarak, sağlıkta sosyal ve çevresel koşulların belirleyici olduğunu ortaya koymuştur.

10. Küresel Sağlıkın Teşviki ve Geliştirilmesi Konferansı'nın (2021) sonuçlarına, Ottawa Şartı'nın (1986) mirasına, sağlığın teşviki ve geliştirilmesine ilişkin önceki küresel konferanslara dayanan, DSÖ'nün hazırladığı Cenevre İyilik Hâli Şartı-2022 (*The Geneva Charter for Well-being*), ekolojik sınırları ihlal etmeden şimdiki ve gelecek nesiller için sağlıkta adalet sağlamaya odaklı, sürdürülebilir "iyilik hâli toplumları" (*well-being societies*) yaratmanın aciliyetinin altını çiziyor.¹⁵ Buna göre iyilik hâli toplumları, yaşanan mekân neresi olursa olsun sağlıklı ve başarılı olmaları için bireylere gereken temelleri sağlamalı. Bunun için de ruhsal, bedensel ve toplumsal iyilik hâlini bütünleştiren bir sağlık vizyonu geliştirmeye ihtiyaç var. İyilik hâli toplumları, insan haklarını, sosyal ve çevresel adaleti, dayanışmayı, cinsiyetler ve kuşaklararası eşitliği, barış ilkelerini hayata geçiren toplumlar olarak tarifleniyor. Bu aynı zamanda insanlar ve insan-olmayan canlılar arasındaki karşılıklılık ve saygıya, doğayla barışmaya dayanan ekolojik bir yaşam tahayyülüdür. Nitekim Cenevre İyilik Hâli Şartı'na göre, iyilik hâli

toplumları, yalnızca insanların değil gezegenin de iyilik hâlini hesaba katar.

Toplum sağlığına kapsayıcı yaklaşımın, politikalara ve karar alma süreçlerine yansıtılması için Bütün Politikalarda Sağlık (*Health in All Policies-HiAP*) yaklaşımı gelişmiştir. Alma Ata İlkeleri, Ottawa Şartı, Sağlığın Sosyal Belirleyicileri Komisyonu Nihai Raporu ve Sağlığın Sosyal Belirleyicileri Rio Siyasi Bildirgesi doğrultusunda oluşan bu yaklaşım, sağlığın korunmasını ve desteklenmesini sağlık hizmeti vermenin ötesinde ele alır; hükümetlerin bütün politikalarının sağlığı etkileyebileceğinin ve sağlık eşitsizliğine sebep olabileceğinin altını çizer. Sektörler ve politika alanları genelinde karar alma süreçlerine sağlık merceğini dahil ederek sağlığı iyileştirmeyi amaçlayan işbirlikçi bir yaklaşımdır.¹⁶ Bu açıdan HiAP, kent politikalarının sağlığı ve iyilik hâlini koruyucu ve geliştirici biçimde şekillendirilmesini destekleyen bir yaklaşımdır.

İyilik hâline öncelik verilmesi politik bir tercihtir; bu tercihin kamu planlama, harcama, bütçeleme ve yönetme süreçlerine entegre edilmesiyle toplumun iyilik hâline dair başarı göstergeleri artış gösterir.

İyilik hâline öncelik verilmesi politik bir tercihtir; bu tercihin kamu plan-

lama, harcama, bütçeleme ve yönetme süreçlerine entegre edilmesiyle toplumun iyilik hâline dair başarı göstergeleri artış gösterir. İyilik hâli toplumunun ve bütünsel ölçekte sağlığın teşvik edilmesi ve geliştirilmesi için temel şartlar arasında kapsayıcılık, eşitlik ve doğrudan katılım yer alır.

Günümüzde iyilik hâline yönelik iki anaakım yaklaşım olduğu görülüyor. Bunlardan ilki, gelir ve barınma gibi yaşam kalitesi göstergeleri ile eğitim, sağlık ve sosyal ağlar gibi temel koşulları ön plana alan “nesnel iyilik hâli” (*objective well-being*) yaklaşımıdır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Kuruluşu’nun (OECD) iyilik hâli parametreleri bu yaklaşıma örnek oluşturuyor.¹⁷ Parametreler şimdiki ve gelecekteki iyilik hâli olmak üzere ikiye ayrılır. Şimdiki iyilik hâli için şu boyutlara yer verilir: **(1)** Gelir ve Refah (*Income and Wealth*), **(2)** İstihdam ve Nitelikli İş (*Work and Job Quality*), **(3)** Barınma (*Housing*), **(4)** Sağlık (*Health*), **(5)** Bilgi ve Beceriler (*Knowledge and Skills*), **(6)** Nitelikli Bir Çevre (*Environmental Quality*), **(7)** Kişisel İyilik Hâli (*Subjective Well-being*), **(8)** Güvenlik (*Safety*), **(9)** Yaşam-İş Dengesi (*Work-Life Balance*), **(10)** Toplumsal Bağlar (*Social Connections*), **(11)** Toplum Katılımı (*Civic Engagement*). Gelecekteki iyilik hâli için ise şu boyutlara dikkat çekilir: **(1)** Doğa Sermayesi (*Natural Capital*), **(2)** Ekonomik Sermaye (*Economic Capital*), **(3)** Sosyal Sermaye (*Social Capital*), **(4)** Beşeri Sermaye (*Human Capital*).

İkinci yaklaşım ise, bireylerin yaşamındaki kişisel ve duygusal dinamikleri vurgulayan “kişisel iyilik hâli” (*subjective well-being*) yaklaşımıdır. Bu yaklaşım iyilik hâlinin manevi veya psikolojik taraflarını ifade eder. DSÖ’ye göre toplumsal (nesnel) iyilik hâli, kişisel iyilik hâlinin toplamından ibaret bir kavram değil; insani gelişimi bütünsel bir şekilde fiziksel, psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel boyutlarıyla değerlendiren bir kavramdır. DSÖ, iyilik hâlinin bireyler için kaliteli bir yaşamın ancak bir toplulukla birlikte mümkün olabileceğine vurgu yapar.¹⁸

Kentlerde İyilik Hâlini Sağlamak İçin Rehber İlkeler raporu kapsamında iyilik hâli çerçevesi, kent mekânını şekillendiren kentsel politikalar ve kent hakkıyla ilişki kurulabilmesi bakımından daha çok kişisel ve toplumsal iyilik hâli arasındaki etkileşime odaklanıyor; Amartya Sen’in “yapabilirlik yaklaşımı” (*capability approach*) kullanılıyor.¹⁹ Bu yaklaşıma göre, bireyin kendi yaşamının ana öznesi olabilmesi veya olamaması, iyilik hâlini belirleyen başlıca faktör olarak açıklanır. Kişinin yaşamında özne olabilmesi için hayatta yapabildiği, icra ettiği değeri, eylemleri, becerileri, potansiyelleri ve bunlar için gerekli imkânları geliştirmesi gerekir.²⁰ Kısacası burada bireyin yaşamına dair hedefleri ve istekleri ile yaşadığı güncel durum arasındaki çatışmaya dikkat çekilir.

Fotoğraf: Emirkan Cörüt

İnsanlar her zaman daha iyi koşullarda yaşamak isterler, buna dair arzular geliştirirler. Sen'in yaklaşımına göre, daha iyi bir yaşam için öncelikle bireylerin, arzu ettikleri yaşamı gerçekleştirmek için ellerindeki yapabilirliklerin iyileştirilmesi gerekir. Bireylerin iyilik hâlini esas belirleyen şey, mevcut kişisel olanaklar ile yapabilirliklerin geliştirilmesi olacaktır.

Özetle, bireyin kendi yaşamındaki potansiyelini ne kadar gerçekleştirip gerçekleştirmediği onun iyilik hâlini belirler. İyilik hâlinin sağlanması, bireylerin potansiyellerini gerçekleştirmek için sunulan koşullara ve fırsatlara bağlıdır.

Bu rapor kapsamında iyilik hâlinin tesis edilebilmesi için, bireylerin yalnızca kişisel yaşamlarında özne olmalarının yeterli olmayacağı, bireylerin kentsel yaşamda da (yönetimde, karar alımında, üretimde) özne olabilmeleri gerektiği ileri sürülür.

Ortak ve Adil Bir Yaşam İçin “Kent Hakkı”

Kent hakkı (*the right to the city*), yerel yönetimlerin sunduğu kentsel hizmetlere veya temel insan haklarına erişmekten daha fazlasına işaret eder. Kenti ortak bir talep etrafında dönüştürme sürecinde

kolektif olarak yer alma hakkını gerektirir. İlk kez Henri Lefebvre'in 1968 yılında ortaya attığı kent hakkı kavramı, David Harvey'nin geliştirmesiyle beraber bütün dünyada yükselen kentsel toplumsal hareketlerin mücadele birikimini taşımaktadır.²¹ Kent hakkı, kent sakinlerinin kolektif biçimde mekân kullanım değeriyle geri alması, kentsel yaşamla alakalı sorumluluk üstlenmesi ve onu yeniden yaratması anlamına gelir. Kent mekânının ortak talepler doğrultusunda kolektif olarak dönüştürülmesi ufkuna, yani yeni bir kent tahayyülüne işaret eder. Kent hakkı, bütün sakinlerin ortak olarak paylaştığı kentleri kullanma; piyasa ve siyasal güç ilişkilerinden kurtarma anlamında işgal etme (*occupy*); daha adil, kapsayıcı, güvenli ve sürdürülebilir hâle getirme ve bu yönde yeniden üretme; kolektif olarak yönetme ve bütün bunlardan yararlanma hakkından oluşur.²²

Kent hakkı sosyal adalet, eşitlik, demokrasi ve sürdürülebilirlik ilkeleri temelinde kentleri ve kentsel yaşamı yeniden düşünmek için tabandan yükselen alternatif bir çerçeve önerir. Temel insan hakları perspektifinin ele alamadığı kentsel sorunları gündeme getirmesi bakımından, uluslararası sözleşmelerde merkezi ve yerel yönetimlerin vizyonlarında yer alır. Örneğin Birleşmiş Milletler'in kabul ettiği 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin 11.'si "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar" olarak belir-

lenmiştir ve Üçüncü Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Konferansı'nın (Habitat III) sonuç metni niteliğindeki "Yeni Kentsel Gündem" belgesinde toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında kent hakkının inşasına ve kentsel yaşam kalitesinin iyileştirilmesine vurgu yapılmıştır.²³

Birleşmiş Milletler, Habitat, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (*United Nations Educational Scientific and Cultural Organization/UNESCO*) gibi kurumların kabul ettiği, Dünya Sosyal Forumu'nda (*World Social Forum*) 2001'den beri tartışılan ve 2005'te son hâli verilen Dünya Kent Hakkı Şartı Belgesi'nin 2. maddesine göre kent hakkı, "kentlerin sürdürülebilirlik, demokrasi, hakkaniyet ve sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde adil bir şekilde kullanılması" şeklinde tanımlanır.²⁴ Buna göre kent hakkı, kent sakinlerinin, özellikle de savunmasız ve dışlanmış grupların, özgür kullanım ve alışkanlıklarına göre yaşanabilir yeterli bir yaşam standardı ve kendi kendini yönetim hakkı için gösterilecek mücadelenin meşruiyetini sağlayan kolektif bir haktır.²⁵ Dünya Kent Hakkı Şartı doğrultusunda kent hakkı, sağlıklı bir çevreyi; doğal varlıklardan yararlanmayı ve bunları korumayı; kentsel planlama ile yönetime katılma ve tarihi ve kültürel miras hakkını da içeriyor. Dünya Kent Hakkı Şartı'nda yer alan kent hakkına dair temel ilkeler şu şekilde sıralanıyor:

1. Yurttaşlığın ve kentin demokratik yönetiminin tam uygulanması;
2. Kentin ve kentsel mülkiyetin sosyal ve hak temelli biçimde işlevlendirilmesi;
3. Ayrımcılık değil, eşitlik;
4. Kırılgan grup ve kişilerin özenle korunması;
5. Özel sektörün sosyal amaçlar için taahhüdü;
6. Dayanışma ekonomisinin ve yenilikçi vergilendirme politikalarının geliştirilmesi.²⁶

Beşinci Dünya Kentsel Forumu İçin UNESCO-BM Habitat (*UNESCO-UN Habitat project for the fifth World Urban Forum*) ortak projesinde ise kent hakkına beş eksen atfedilmiştir:

1. Özgürlük, bağımsızlık ve kent yaşamının ayrıcalıkları;
2. Kent yönetimlerinde şeffaflık, eşitlik ve liyakat;
3. Yerel demokratik karar alma süreçlerine katılım ve saygı;
4. Ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamda çeşitliliğin tanınması;
5. Yoksulluğun, sosyal dışlanmanın ve kentsel şiddetin azaltılması.²⁷

Görüldüğü üzere kent hakkının temel felsefesi, bütün kent sakinlerinin kentsel yaşamın fırsatlarına adilce erişmesini sağlamak, bu amaca ulaşmak için yurttaşların kentsel mekânın şekillendirilmesinde aktif katılımını ve rolünü tesis

etmektir. Bu sebeple kent hakkı kentsel yaşamda iyilik hâlini düşünmek, iyi olma hâli talebini toplumsallaştırmak ve iyilik hâlinde gözlenen eşitsizlikleri gidermek açısından anahtar bir kavramdır.

Kentlerde İyilik Hâlinin ve Kent Hakkının Tesisi

Kent ile bireylerin ruhsal, zihinsel ve davranışsal durumları arasında çok yakın bir ilişki olduğu uzun süredir dile getirilmektedir.²⁸ Modern kent yaşamında ortaya çıkan pek çok problem, eşitsizlik, ayrışma, kriz ve dönüşüm süreçleri bireylerin ve toplumun iyilik hâlini yakından etkiler. Dünya nüfusunun yarıdan fazlasının halihazırda kentlerde yaşadığı düşünülürse, iyilik hâlini belirleyen başlıca etkenlerden birinin kentsel yaşamın yönetimine dayanan politikalar olması kaçınılmazdır. Bu nedenle toplumun iyilik hâli, kentsel dinamikler ve problemler gözardı edilerek tesis edilemez. Bilakis günümüzde toplumun iyilik hâli ile kentsel politikalar arasında doğrudan temas kurulabilir. Fiziki koşullardan başlayarak kent yaşamının sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik boyutlarına kadar neredeyse bütün kentsel olgular ile iyilik hâli arasında ilişki bulunur. İyilik hâlini gözetken kentler, sakinlerinin yaşamaktan ve paylaşmaktan memnun olduğu, karşılaşmalara ve diyaloga açık, ihtiyaçlarını ve taleplerini gören, kendini ait hissedebildiği, mülkiyetten

Fotoğraf: Emirkan Cürüt

farklı biçimde sahiplenebildiği ve demokratik süreçlere katılarak şekillendirebildiği bir kent yaşamına denk düşer.

Kentsel iyilik hâli ele alınırken, yapı çevrenin, toplum sağlığı ve iyilik hâli üzerindeki belirleyiciliği bütünsel bir bakış açısıyla vurgulanmalıdır.²⁹ Ancak mesele sadece yapı çevreyle sınırlı değildir; kentsel mekânlardaki iyilik hâlinin toplumsal, kültürel, ekonomik, ekolojik ve psikolojik boyutlarda farklı katmanları bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar, çocuklar dahil olmak üzere her yaştan bireyin kararlara topluluk hâlinde katılımı; yerleşim alanlarında park ve yeşil alanların bulunması;

sağlık, temiz su, hava, gıda ve çevre, sağlıklı barınma, ulaşım, eğitim, spor ve kültür gibi hizmetlere ücretsiz veya uygun fiyatlı biçimde erişebilme gibi kentsel yaşam deneyimine ilişkin her konunun bireylerin ve toplulukların ruhsal, bedensel ve toplumsal iyilik hâlinde önemli bir rol teşkil ettiğini göstermiştir.³⁰ Bu nedenle kentsel mekânı kimin, hangi politikayla ve nasıl yönettiği önem teşkil eder. Örneğin konut politikaları ve bunların nasıl uygulandığının, kentsel toplulukların iyilik hâlini doğrudan belirlediği ortaya çıkmıştır.³¹

Kent hakkı ve iyilik hâli perspektiflerinin birlikte okunması, yüzeysel yaklaşımla-

rın ötesine geçerek konuya daha derinlikli bir bakış açısı geliştirmeyi sağlar. Bu yaklaşım, örneğin konut meselesine yalnızca fiziksel bir barınma mekânı olarak bakmanın yetersizliğini gösterir. Barınmanın bir hak olarak kabulüne vurgu yaptığı gibi mevcut hâliyle konutun niteliğine odaklanmanın da gerekliliğine işaret eder. Düşük fiyat nedeniyle bireylerin mecbur edildiği, ancak insanca yaşam koşullarını taşımayan konut biçimlerinin kent hakkını ihlal ettiği söylenebilir. Söz konusu olan yalnızca konuta değil, sağlıklı, uygun fiyatlı, yani yaşamaya elverişli bir konuta erişebilmektir. Bu bağlamda, bireylerin ve toplulukların talep ettiği ihtiyaçlara göre tasarlanmış, aidiyet ve sosyal bağların kurulabildiği, doğadan tamamen koparılmadıkları, uygun fiyatlı ve karşılanabilir bir konuta erişimin iyilik hâlini tesis edebileceği düşünülebilir. Konut politikalarında ve kentsel dönüşüm projelerinde iyilik hâli ve kent hakkının gözetilmesi bu nedenle hayati önem taşır. Kısacası yerel yönetimler toplumun iyilik hâlini desteklemek için yalnızca konut stoku yaratmayı değil, üretilen konutların nitelikli olmasını, konuta erişim süreçlerinde adil koşulların sağlanmasını hedeflemelidir.

Kentsel iyilik hâlinin belirleyenlerine yönelik yapılan araştırmalarda, bireysel, toplumsal, psikolojik ve mekânsal olmak üzere dört belirleyici dinamik gösterilir.³² Buna göre, iyilik hâlinin ölçümü sırasında nüfus, gelir düzeyi, suç oranları, yeşil alan

dağılımı, gürültü kaynakları ve hava kirliliği oranları gibi dışsal kaynaklardan gelen çevresel faktörler önem taşır. Kentsel sağlık ve iyilik hâlinin öznel göstergeleri ise bireylerin sağlık durumunun ruhsal, bedensel ve toplumsal boyutlarına, kişilerin duyu durumlarına dayandırılır.³³ Bu bağlamda nüfusun yoğunlaştığı, suça eğilim bağlamında güvensizliğin ve tedirginliğin arttığı, gürültü ve kirliliğin yüksek olduğu kentsel ortamların iyilik hâlini olumsuz etkilediği söylenebilir.

... yapılan çalışmalar, kentte trafik yoğunluğundan kaynaklı gürültü ile hipertansiyon arasında bir ilişki kurmakta, benzer şekilde, hava kirliliği ile kalp-damar ve solunum yolları hastalıkları arasında bir örüntü olduğunu göstermektedir.

Kentte bireylerin psikolojik durumunu etkileyen örüntülerin yanı sıra, bedensel sağlığını etkileyen belirleyiciler de bulunur. Örneğin yapılan çalışmalar, kentte trafik yoğunluğundan kaynaklı gürültü ile hipertansiyon arasında bir ilişki kurmakta, benzer şekilde, hava kirliliği ile kalp-damar ve solunum yolları hastalıkları arasında bir örüntü olduğunu göstermektedir.³⁴ Bu nedenle de dünya metropollerindeki yerel yönetimler trafik yoğunluğunu azaltan yayalaştırma projelerine öncelik vermiştir.

Hava kirliliğine neden olan, başta egzoz, çöp yakma tesislerinden çıkan gazlar ve türlü sanayi atıklarının havaya karışması kentte yaşayan topluluklar için uzun vadeli sağlık sorunlarının da sebebidir. Temiz Hava Hakkı Platformu'nun raporuna göre hava kirliliği, kanser, kalp-damar, KOAH gibi hastalıklara yol açıyor, ruh sağlığı ile uyku düzenini olumsuz etkiliyor.³⁵ Hava kirliliğine bağlı hastalıkların ölümlerle sonuçlanma oranı oldukça yüksektir. Raporda belirtildiği üzere, 2021'de İstanbul'da 4848, Ankara'da 2853, Türkiye genelinde ise en az 42 bin kişi hava kirliliğine bağlı hastalıklar nedeniyle yaşamını yitirmiştir.³⁶

Yapılan araştırmalar kentte iyilik hâlinin belirleyicisi olarak kamusal alanların, özellikle yeşil alanlar ile parkların önemini vurgular.³⁷ Çünkü bireyler, yeşil alanlarda başka mekânlara nazaran, doğal varlıklarla daha fazla sosyal etkileşimde bulunabilirler; çoğunlukla betonla çevrili boğucu kentsel yaşamda nefes alacak bir ortam şansı edinebilirler. Ancak genellikle yoğun kentleşmiş metropollerin kamusal yeşil alan miktarı yeterli değildir. Örneğin İstanbul, kişi başına düşen yüzde 2,2'lik yeşil alan oranıyla, dünya metropollerinde en son sırada yer almaktadır.³⁸ Bu konuda yalnızca sayısal olarak değil, niteliksel olarak da hayati eksikliklere dikkat çekmek gerekir. Çünkü kişi başına düşen yeşil alan miktarı kadar, yeşil alanın toplumun her kesiminin aktif kullanımı için

erişilebilir olup olmadığı da önemlidir. Türkiye kentleri insan-olmayan canlılara, cinsiyet, cinsel kimlik, beden ve yaşa bağlı eşitsizliklere duyarlı planlanmış, nitelikli ve herkes için erişilebilir yeşil alan bakımından yetersizdir. Örneğin yeşil alan ve park tasarımlarının ekolojik olmayan malzemelerin kullanımıyla yapaylaşmasından, tektipleşmesinden bahsedilebilir. Bir köşesine park tabelası asılan bu yerlerin çoğaltılarak her yerde aynı şekilde uygulanması değil, hangi ihtiyaçlar ve ilkelere doğrultusunda nasıl tasarlandıklarının, üretildiklerinin önemi vardır. Çünkü sadece yeşil alanların değil, nitelikli yeşil alanların yaygınlaşmasına ihtiyaç duyulur. Örneğin zemini betonla kaplanmış, insan-olmayan canlıları dışlayan ve ilişki kurmayı engelleyen bir peyzajla donatılan parklar, pratikte insan kullanımına hitap etse de, kentsel ısı adası etkisinin artmasına sebep olarak toplumun iyilik hâlini orta-uzun vadede olumsuz etkileyecektir.

Genel olarak pek çok olumsuzluk ve problem barındırmasına rağmen kentlerin, geçici veya kısmen de olsa, iyilik hâlini olumlu etkileyecek potansiyelleri vardır. Örneğin kentlerin eğer varsa kıyıları, sahilleri, adaları, nehirleri, gölleri; koru, orman ve parkları; tarihi sinemaları, garları, tarım alanları ve meydanları; vapur, tramvay ve tren gibi kentle özdeşleşmiş erişilebilir ulaşım araçları; yaşam biçiminin —kedi, köpek, kuşlar ve bitkiler gibi— çoklu ve yoldaş türler (*companion/multi-*

species)³⁹ ile iç içe olması gibi birtakım doğal, kamusal ve kültürel mekânlar, imkânlar ve ilişkiler toplumun iyilik hâlini olumlu yönde etkilemeye devam eder. Bu nedenle bu gibi mekân, ilişki ve imkânların kullanıcılarıyla/sakinleriyle beraber korunması gerekir.

Kentte yaşam kalitesini, ruhsal, bedensel ve toplumsal iyilik hâlini geliştiren bir diğer unsur ise kentsel mekânların hareket kabiliyetine ve yürünebilirliğe imkân vermesidir. Herkes için hareket kapasitesi yüksek olan, yürünebilirliğe, bisiklet kullanımına imkân veren ve daha fazla yeşil alanı olan kentlerde yaşayan insanların, kişisel iyilik hâlinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁴⁰ Hareket olanakları zengin olan kentler, sağlıklı ve aktif yaşamı teşvik etmektedir.

Kentte iyilik hâlini geliştiren bir diğer unsur aidiyet hissinin oluşmasıdır. Kent sakinlerinin yaşadığı mahalle ve kentle olan bağlarının, aidiyetinin ve belleğinin güçlendirilmesine uygun politikalar geliştirmek gerekir. Kentlerde iyi bir yaşam sürmenin yollarından biri o mekâna duyulan aidiyet hissinin gelişmesidir. Ait hissettiğimiz kentlerin, mekânların kaybı ise

ruhsal, bedensel ve toplumsal iyilik hâlimizi olumsuz etkiler. Çünkü sosyal ilişkiler mekânsal ilişkilerle bütünleşir; bu şekilde mekâna aidiyet gelişir, güvenlik hissi pekişir. Kente aidiyet geliştirmek için insanların güven duymaya, ilişki geliştirebilecekleri ve mekânları kullanabilecekleri yeterli boş zamana, özgürce hareket edebilmeye ve karşılaşmaya olanak tanıyan kamusal mekânlara ihtiyacı vardır. Mekânı tanımak, bilmek ve aidiyet kurmak için öncelikle oraya gidebilmek, mekânları kullanabilmek gerekir. Bir yere gitmenin önünde fiziksel yapı, ekonomik koşullar ve patriyarkal baskıcı sosyal ilişkiler gibi kısıtlar bulunabilir. Bu nedenle örneğin ulaşım imkânlarının uygun fiyatlı ve her kesimce erişilebilir olması iyilik hâlini belirleyen etkenler arasındadır.

Yalnızca kentte özgürce hareket edebilmek değil, kenti arzu edilen biçimde kullanabilmek de kente aidiyeti belirler. Kente aidiyetin sağlanması ve güçlendirilmesi için kentin kullanım değeri⁴¹ ve kamu yararı temelinde tasarlanıp planlanmasına ihtiyaç duyulur. Kent mekânları kullanım değeri temelinde planlanırsa, olabildiğince geniş kesimlerin bu mekânlara erişimleri sağlanabilir. Kullanım değeri temelinde

Kente aidiyet geliştirmek için insanların güven duymaya, ilişki geliştirebilecekleri ve mekânları kullanabilecekleri yeterli boş zamana, özgürce hareket edebilmeye ve karşılaşmaya olanak tanıyan kamusal mekânlara ihtiyacı vardır.

planlanan kamusal mekânlar, karşılaşmalara açık niteliğiyle kent belleğinin ve dolayısıyla bilgisinin aktarımını sağlayacağı için kentsel aidiyeti ve neticede iyilik hâlini güçlendirecektir. Öte yandan kent mekânının sürekli tüketim ve değişim değeri temelinde şekillendirilmesi, mekânın dönüşümü sürecinde tabandan aktörlerin yer almaması, kentsel mekânın tektipleşmesi, kolektif bellekte yer alan mekânların yok edilmesi gibi süreçler kentsel iyilik hâlini ihlal eder; bireylerin kente aidiyetinin oluşmasını engeller. Mekânın keskin şekilde değiştirilmesi bireylerin ruhsal ve sosyal dünyasını sandığından çok daha çarpıcı biçimlerde etkiler.

... kentin görünüşünü/işlevini talepler gözardı edilerek değiştirmek toplumun iyilik hâlini derinden sarsar.

Kent sakinleri, pek çok siyasi olaya kıyasla, bir sokağın, meydanın ya da bir evin yok oluşuna karşı çok daha hassastır;⁴² kentin görünüşünü/işlevini talepler gözardı edilerek değiştirmek toplumun iyilik hâlini derinden sarsar. Buna göre kent sakinleri her gün kullandıkları tren istasyonuna, sıklıkla gittikleri sinemaya, eski bir çay bahçesine, alışık olduğu sokak, meydan ve parklara, bazen sadece deniz gören bir banka yakından bağlıdır. Çünkü bunlar bireylerin kentsel ortamdaki yaşanmışlıklarını, deneyimlerini ve belleğini ifade

eder. Bireyler ve topluluklar, iyilik hâlini tesis etmek için bağlılık ve aidiyet duyduğu mekânların sürekliliğine ihtiyaç duyarlar. Bu mekânların yukarıdan alınan kararlarla yok edilmesi veya dönüştürülmesi, bireylerin kişisel ve kolektif yaşantılarına dair belleğin de sarsılmasına neden olur.

İşte bu nedenle son 20 senedir Türkiye’de kent hareketleri yükselmektedir. Bu süreçte, bireylerin ve toplulukların, kentin dönüşümü sürecinde politik anlamda özne olma hakkı ellerinden alınmıştır. Sonuçta kolektif belleğe tekabül eden kamusal mekânların yok edilmesi, bedensel, ruhsal ve toplumsal iyilik hâlinde yara açmıştır. Bu konuda temel rollerden biri yerel yönetimlerde; yaşanan mekân üzerindeki söz hakkının bireylere ve topluluklara teslim edilmesi gerekir. Belediye Kanunu’nun 13. maddesinde “hemşehri hukuku” şöyle tarif edilmiştir: “Herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilendirme (...) hakları vardır.”⁴³ Kent sakinlerinin karar alma süreçlerindeki hakları, yasalarda sabit olmasına rağmen uygulamada yeterince tesis edilmemektedir. Oysa dünya şehirlerinde, özellikle 2001’de Porto Alegre’de ilk kez düzenlenen Dünya Sosyal Forumu (*World Social Forum*) sürecinden sonra yükselen kentsel hareketlerin de etkisiyle, kentlerin yönetiminde birbirinden farklı katılım mekanizmaları uygulanmaya başlamıştır. Bunlar fikir beyanından öte bir

katılım sürecidir. Kent sakinlerinin karar alma, proje geliştirme, planlama, bütçeleme ve tasarlama süreçlerine doğrudan katılımını sağlayacak farklı araçlar geliştirmek gerekir. Öte yandan toplumcu bir belediyeciliğin, hak temelli kentsel taban hareketleriyle işbirliği ve diyalog kurabilmesi beklenir.

Her bireyin iyilik hâlini belirleyen ölçütler farklı olduğu gibi, her mahallenin ve şehrin de iyilik hâlini belirleyen dinamikler farklıdır. Bu nedenle kentsel iyilik hâlini anlamaya çalışırken yerellik büyük önem taşır. Çünkü çoğu zaman belli taleplerin ve ihtiyaçların genellenmesi olum-

suzluklar meydana getirir. Bu nedenle neyin adaletsiz ve eşitsiz olduğu, kentlerin kendi bağlamlarında, kamusal muhakeme ve tartışma süreçlerinde açığa çıkarılmalıdır. Başka deyişle, insanların hangi değerli yapabilirliklerden veya kentsel ayrıcalıklardan mahrum kaldığını belirlemek, karşılaştıkları adaletsizliği gidermek için en uygun eylemleri tartışmak, toplumsal aktörlerin kendilerine atfedilen bir sorumluluk olmalıdır. Kent hakkı ve yapabilirlik yaklaşımını bir arada düşünürsek, daha adil bir kent yaşamı için kamusal bir akıl yürütme biçimiyle farklı bakış açılarını dinleme becerisinin geliştirilmesinin önemi büyüktür.⁴⁴ Dolayısıyla her yerde

uygulanabilecek hazır bir reçete yerine, her yerelde değişebilen farklı iyilik hâllerini gözeten bir bakış açısı edinilmelidir. İyilik hâlinin yaştan cinsiyete, eğitimden gelir durumuna, etnik kimlikten inanca göre değişebileceğini, bireysel olabildiği kadar kolektif de olabileceğini, farklı yerel boyutlar taşıyabileceğini unutmamak gerekir.

... her yerde uygulanabilecek hazır bir reçete yerine, her yerelde değişebilen farklı iyilik hâllerini gözeten bir bakış açısı edinilmelidir.

Daha adil bir kent yaşamının kurulması fikrini pratiğe dökmek, öncelikle kent sakinlerinin iyilik hâlinin güncel durumunun değerlendirilmesiyle başlatılabilir. Kent sakinleri nasıl bir hayat yaşıyor? Bir dizi değerli varlığa, yeteneğe, mekâna ve eyleme ulaşmak için yeterince fırsatları var mı? Bunun için de bireylerin eylemliliğini ve özneliğini beslemeye, farklı ve çeşitli seslerin daha çok duyulmasını sağlamaya ihtiyaç vardır.

Daha adil bir kent yaşamı için, iyilik hâli ve kent hakkı bağlamının yerel yönetimlere sunabileceği iki temel nosyon kılavuz olarak alınabilir: (1) politik özne olmanın koşullarını yaratmak ve (2) diyalog ve fikir alışverişi için alanlar geliştirmek.⁴⁵ Kentsel parçalanma, yıkım ve ayrışma sü-

reçlerini tersine çevirmek ve daha adil bir kent politikası yaratmak için, kent sakinlerini daha çok buluşturmaya, farklı bakış açılarını paylaşmalarını ve dinlemelerini sağlamaya, karşılaştıkları ortak sorunların birlikte ele alınması için fırsatlar oluşturmaya ihtiyaç duyulur.⁴⁶

Bu doğrultuda yerel kentsel politikaların mali ve bireysel çıkarlar yerine kent sakinlerinin iyilik hâline odaklanması gerektiği sonucuna varılır. Daha adil kentsel politikanın kurulması yolunda, karar alma ve planlama mekanizmalarında ekonomik, siyasi ve bireysel aktörlerin değil, kent yaşamındaki türlü yapabilirliklerden ve imkânlardan yoksun kalan kesimlerin ana aktörler hâline getirilmesini sağlayan karar verme süreçleri gerekir.

Yerel yönetimler, kentsel ilişkilerin biçimini dönüştürmede, bütün sakinler arasındaki diyalogu kolaylaştırmada, kırılğan kesimlerin aktörlüğünü beslemek için alternatif alanlar sağlamada potansiyel olarak büyük bir rol oynayabilir.⁴⁷ Bu noktada “sağlıklı kentler” yaklaşımının yanı sıra “sağlıklı şehir planlaması” düşüncesi üzerine yoğunlaşılabilir. Jason Corburn’dan aktarımla, Trevor Hancock ve Len Duhl’un 1986’da yaptığı tanıma göre sağlıklı şehir planlama “... insanların tüm hayat fonksiyonlarını gerçekleştirip, kendi azami potansiyellerini geliştirme konusunda birbirlerine karşılıklı bir destek sunmalarını sağlayan toplumsal kaynakların geliştiril-

mesi ve yine bunu sağlayan fiziksel ve toplumsal çevrelerinin sürekli üretilmesi ve iyileştirilmesidir.”⁴⁸ Ancak sağlıklı kentler inşa edilse bile eşitsizlikler devam edebilir. Corburn sağlığın temel belirleyicilerini iyileştiren müdahaleler olduğunda dahi bazı mekânsal ve ırksal eşitsizliklerin sürdüğünü belirtir. Bu sebeple kentleşmeye dair sorunlara ve kentsel eşitsizliklere bozuk bir makineyi tamir etme biçiminde yaklaşmanın kısıtlarına işaret eder. Çünkü kent yaşamı tıpkı bir makine gibi öngörülebilir olmayabilir. Aksine kentsel yaşam öngörülemezlikler ve belirsizliklerle doludur, çoğu zaman olguları genellemek ya da meselelere tek bir pencereden bakmak mümkün değildir. Corburn buradan hareketle kentlere karmaşık ilişkiler bütünü olarak yaklaşmanın gerekliliğini hatırlatır.⁴⁹

Corburn'un ifade ettiği üzere, “koşullar ne kadar zor olursa olsun hiçbir yer bütünüyle kötü değildir; insanlar hayatta kalma konusunda çok yaratıcılardır ve hiç beklenmedik şekillerde hayata tutunabilirler” ve karar alıcılar ile uzmanlar bu yaratıcılığı gözden kaçırabilirler.⁵⁰ Bu nedenle de yerel, tabandan veya mahalle temelli toplumsal hareketlerin yaratıcı gücü ile karar alma otoritelerinin ilişkilmesi gerekir.⁵¹ İyilik hâlini destekleyen kentler için yerel yönetimler, tanımlı ve genel geçer kavramların farkında olmalı, ancak yerelin ihtiyacına kulak vermeli, tabandan yükselen yaratıcı yaşam pratiklerinin gereksinim duyduğu alanları yaratmalı ve değişimin

koşullarını kurmak konusunda sorumluluğu üstlenmelidir.

**İyilik Hâlinin
Desteklenmesinde
Yerel Yönetimlerin Rolü**

Yerel yönetimler topluluklara ve bireylere en yakın olan yönetim mecralarıdır; toplum sağlığını ve iyilik hâlini yakından ilgilendiren barınma, ulaşım, altyapı, sosyal bakım, planlama ve sosyokültürel faaliyetler gibi hizmetlerin sunulmasından sorumlulardır. Bu açıdan yerel yönetimler kentte yaşayan herkesin iyilik hâlinin gelişimini destekleme konusunda kilit konumdadır.⁵² Nitekim yasal olarak, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 38. maddesinde, yerel yönetimlerde belediyeye bağlı kurum ve kişilerin, "belde halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemleri alma"ları temel görevlerden biri olarak ifade edilir. Aynı kanunun 9. maddesinde, mahallenin yaşam kalitesini geliştirmek, yerel yönetim bünyesindeki kurumların işbirliğine başvurmak ve mahalle sakinlerinin gönüllü katılımıyla ortak ihtiyaçları belirlemek temel sorumluluklar arasında sayılmaktadır.⁵³ Bu bağlamda yerel yönetimler yetki ve sorumlulukları dahilinde sundukları hizmetlerle ve kentleşme yaklaşımlarıyla, kent sakinlerinin iyilik hâlini olumlu veya olumsuz etkileyen aktörler konumundadır.

Sağlığın sosyal belirleyicilerinin öneminin altı çizilerek, sağlık eşitsizliklerini sosyal belirleyiciler üzerinden azaltmanın merkeze alındığı Sağlıkın Teşviki ve Geliştirmesi İçin Ottawa Şartı (1986), halk sağlığı alanında önemli bir dönüşüme, paradigma değişikliğine vesile olmuştur. Bu tarihten sonra DSÖ sağlığı korumak ve

geliştirmek için insanların toplu olarak bulunduğu, yaşadığı, eğitim aldığı, çalıştığı alanların koşullarının sağlık ve iyilik hâlini geliştirici yönde düzenlenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu yaklaşımın ilk örneği olan, 1988 yılında başlatılan "Sağlıklı Kentler Ağı" projesinde şu hedefler tanımlanmıştır: "(1) Kentlerin sağlıklı, temiz ve güvenli bir yerleşim yeri yaratmak üzerine deneyimlerini paylaşarak tüm yurttaşların yaşamaktan mutlu olacakları bir çevre yaratmak; (2) Eşitlik temelinden yola çıkarak din, dil, ırk, kültür, sınıf ve düşünce farkı gözetmeksizin eşit ve kaliteli bir yaşam ortamı sağlamak için sağlık, ulaşım, çevre gibi alanlarda ortak projeler geliştirmek."⁵⁴

Türkiye'de yerel yönetimlerin programlarında toplum sağlığını konu edinmelerinin geçmişi 90'lı yıllara uzanmaktadır. DSÖ'nün Sağlıklı Kentler Ağı projesi için 1992 yılında Bursa, İzmir ve Ankara Çankaya pilot belediyeler olarak belirlenmiş, Türkiye'de Sağlıklı Kentler Birliği'nin (SKB) kurulmasıyla ilgili çalışmalar 2003 yılında başlatılmıştır. Bugün Türkiye'de SKB'ye üye olan toplam 139 il ve ilçe belediyesi bulunmaktadır. Bu sayının fazlalığına rağmen Türkiye'de Sağlıklı Kentler Hareketi'nin kentte toplum sağlığının ve iyilik hâlinin desteklenmesinde etkili olup olmadığı şüphelidir. Çünkü günümüzde sağlıklı kentler yaklaşımının uygulanması tek boyutlu bir sağlık anlayışına dayanmakta, kentlerin çokkatmanlı ve çokboyutlu sağlık etkilerine yönelik kapsamlı çözümler

... yapısal, kapsamlı ve bütünlüklü bir programı benimseyen belediyecilik anlayışının kentlerde iyilik hâlinin desteklenmesine katkıda bulunacağı açıktır.

geliştirmekte yetersiz kalmaktadır. Örneğin yeşil alan miktarını artırmak, kamu yararını hedef alan ve sağlığa olumlu etkisi bulunan bir politika olarak benimsenmekte, ancak bu yeşil alanın nerede, neye rağmen üretildiği veya buradan kimlerin faydalanabildiği meselesini gündem etmemektedir. Sonuç odaklı bir yaklaşım benimsenmekte, süreçte oluşabilecek hasar hesaba katılmamaktadır. Bu sebeple yerel yönetimlerin sağlığa, kapsamlı bir bakış olan iyilik hâli düşüncesiyle yaklaşması gerekir. Diğer yandan yerel yönetimler kentlerde sağlığın desteklenmesini, yalnızca sağlık hizmeti sunmakla sınırlı biçimde algılayabilmektedir. Halbuki sağlığa iyilik hâli perspektifinden yaklaşmak, sağlığı etkileyen toplumsal, kültürel, ekonomik, ekolojik, mekânsal, politik ve bireysel faktörlerin birbiriyle ilişkisini gözetmek anlamına gelir.

Kentler kuşkusuz nitelikli ve erişilebilir bir sağlık sistemini taşımalıdır. Ancak burada söz konusu olan “sağlık sisteminin nasıl olduğundan ziyade toplumun içinde yaşadığı fiziksel ortam ve sosyal ilişkilerin sağlığa” etkisidir.⁵⁵ İnsanların iyilik hâli ve buna bağlı davranışların şekillenmesinde kentsel mekân tasarımının rolü büyüktür.⁵⁶ Örneğin kentte özgürce hareket edebilmek, çoğunlukla bireylere iyi gelen

ve sağlıklı bir aktivitedir. Ancak yürümeye veya bundan daha farklı biçimde hareket etmeye “elverişli, zevkli ve güvenli yolların inşası” olmaksızın bu iyi davranışın yaygınlaşması mümkün değildir.⁵⁷ İyilik hâlinin gerçekleştirilmesi için kent yaşamındaki gerekli ortamın hazırlanması konusunda görev ve sorumluluk yerel yönetimlerin alanına girmektedir.

Yerel yönetimlerin elindeki araçları en ideal biçimde kullanarak, kentsel yaşamda “salgın hâline gelen kalıcı eşitsizliklerden kurtulması” ve mekânsal adaleti hayata geçirmesi ve iyilik hâlini yaygınlaştırması gerekir.⁵⁸ Ancak yerel yönetimlerin ve belediyelerin iyilik hâlinin desteklenmesindeki rolü sadece kentsel mekân tasarımıyla da sınırlı değildir. Planlamadan karar alma ve katılım mekanizmalarına, projelerden bütçelemeye kadar her aşama ayrı ayrı, ama aynı zamanda bütünleşik biçimde ve kent yaşamının karmaşıklığı göz önünde tutularak ele alınmalıdır.

Kentte iyilik hâli yaklaşımını tesis etme konusunda, toplumcu belediyecilik kavramını hatırlamak da faydalı olacaktır. Toplumcu belediyecilik, kentsel yaşamın, en küçük birimler olan mahalle ve sokaktan itibaren halkın yönetimine ve kararlarına açılması anlamına gelir. Bu yaklaşım

göre, belediye yönetimi faaliyetlerini kent sakinlerinin ortak çıkarlarına göre düzenler, kâr ve rekabet ilkesi yerine tabandan yükselen toplumsal ihtiyaçlar ön plana alınır.⁵⁹ Genel anlamıyla toplumcu belediyeciliğin özellikleri şu şekilde sıralanabilir: su, enerji, ulaşım, sağlık ve temizlik gibi temel kentsel hizmetleri kamununun yönetmesi; sosyal konut ve halk sağlığına yönelik uygulamaları belediyenin sahiplenmesi; iyilik hâlinin tesisinde önem taşıyan kültürel, sosyal ve spor gibi faaliyetlerin temel haklar arasında görülmesi, belediyece erişilebilir ve kapsayıcı biçimde sağlanması; kreş, anaokulu, dar gelirli kesimler için eğitim desteği, mesleki eğitim, ihtiya-

cı olan kesimler için bakım ve sığınma evi, istihdam ve işsizlik gibi sorunların sahiplenilmesi.⁶⁰ Özetle toplumcu belediyecilik, “hiçbir türden ayrımcılık yapmayan, eşitlikçi, akılcı, yoksulluk ve yoksunluğa yol açmayan sosyal adaletçi, bütünleştirici bir şehirciliktir.”⁶¹ Anlık sorunlara cevap üretmek tekil projeleri yücelten, belediye başkan adaylarının her seçim döneminde siyasi bir figür olarak öne çıktığı, seçim vaatlerinin kişisel performansa dönüştüğü bir belediyecilik anlayışının yerine yapısal, kapsamlı ve bütünlüklü bir programı benimseyen belediyecilik anlayışının kentlerde iyilik hâlinin desteklenmesine katkıda bulunacağı açıktır.

Yöntem ve Bulgular

Araştırmanın temel çerçevesini kurmak için, halk sağlığı ve kent sosyolojisi gibi farklı disiplinlerden gelen proje yürütücüleri ve danışmanlarıyla iyilik hâli ve kent hakkı kavramlarının nasıl bir arada ele alındığı, ilişkilendirildiği üzerine düzenli toplantılar gerçekleştirildi. Eşzamanlı olarak iyilik hâli ve kent hakkı üzerine eleştirel literatür taraması yapıldı. Hem teorik literatür hem de ulusal ve uluslararası kuruluşların bu bağlamda hazırladıkları raporlar incelendi. İyilik hâlini gözetkenleri tanımlayan unsurları açığa çıkarmak amacıyla sivil toplum örgütlerinden temsilciler ve uzmanlar ile iki arama toplantısı gerçekleştirildi. Son olarak çeşitli alanlarda hak temelli çalışmalar yürüten sivil toplum örgütü temsilcileri ve kent hakkı savunucuları ile beraber kentlerde iyilik hâlini etkileyen engeller ve potansiyeller üzerine bir çalıştay hayata geçirildi.

Çalışma kapsamında iyilik hâli kavramı OECD'nin iyilik hâli parametreleri ve DSÖ'nün iyilik hâli tanımlamasına ek olarak Amartya Sen'in "yapabilirlik yaklaşımı (*capability approach*)" ve kent hakkı düşüncesiyle ilişkisi doğrultusunda ele alındı. Buna göre, bireylerin hem yerel hem de kişisel açılardan ekonomik, politik, kültürel ve çevresel yapabilirliklerinin (*capabilities*) hakkaniyetli bir yaklaşımla gözetilerek kentsel yaşamdaki aktörlüğünün/özneliğinin güçlendirilmesinin iyilik hâlinin kurucu unsurlarını (barınma ve çalışma koşulları, üretme, yaşam-ış dengesi, sivil hayata

katılım, sosyal ve kültürel yaşam, güvenlik ve sağlık vd.) bütünsel olarak geliştireceği düşünülmektedir.

Kent hakkı kavramına, bireylerin/toplulukların yaşamları ve kent mekânı üzerindeki söz hakkını geri alma ve kenti kullanım değeri temelinde yeniden inşa etme mücadelesi olarak yaklaşıldı. Çalışma kapsamında kent hakkı, iyilik hâlinin önemli bir unsuru olarak ele alındı; kentlerde bireylerin/toplulukların iyilik hâlini desteklemek için kent hakkının gözetilmesi gerektiği ortaya konuldu.

Literatür araştırması kentsel olgular ve bunların karmaşık katmanları ile iyilik hâli arasında doğrudan bir ilişki olduğunu gösterdi. Kentin yapıları çevresinden sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama; kentsel hizmetlerin niteliğinden kenti yönetme, tasarlama, icra etme biçimlerine kadar birçok boyutun kent sakinlerinin iyilik hâli üzerinde olumlu/olumsuz etkilerinin olduğu anlaşıldı. Çalışma kapsamında, iyilik hâli ve kent hakkı yaklaşımları, bireyin—kişisel yaşamında ve kentteki—özneliği, kente aidiyeti, yaşanabilir adil koşullara ve arzu ettiği yapabilirlikleri geliştirecek kaynaklara erişimi gibi ölçütlerle ilişkilendirildi.

Arama toplantıları ve çalıştay neticesinde kent hakkını bir şart olarak içinde barındıran iyilik hâli kavramına yerel bir kavrayış geliştirmek hedeflendi. Bu bağ-

lamda, yaşanabilir bir konuta, güvenli, çevreci ve uygun fiyatlı ulaşıma, ücretsiz ve nitelikli sağlık imkânlarına, temiz hava, gıda ve suya, tatmin edici bir eğitim hayatına ve sosyokültürel yaşama adil erişim kadar, karşılaşmalara dayalı kamusal alanların, şehrin ekolojik çehresinin niteliğinin, kentin yönetiminde ve üretiminde özne olabilmenin, kente aidiyet duygusu geliştirmenin, kentte özgürce hareket edebilmenin, kentin kullanım değerinin, kolektif eyleme katılabilmenin de iyilik hâlini yakından ilgilendirdiği sonucuna varıldı. Kentin nasıl deneyimlendiği, nasıl yönetildiği ve nasıl üretildiği ile iyilik hâli arasındaki bağa işaret edildi. Proje kapsamında, iyilik hâlini sadece niceliğin değil, kentsel yaşamdaki imkânların, bireylerin/toplulukların aktörlüğünün, deneyimlerin ve bütün bunların niteliğinin belirlediği kabul edildi.

Arama toplantılarından ve çalıştaydan elde edilen bulgular neticesinde kent politikalarının iyilik hâlini ve kent hakkını gözetmesi için yerel yönetimlerin göz önünde bulundurması gereken rehber ilkeler oluşturuldu.

Arama Toplantıları Bulguları

Türkiye kentlerinde iyilik hâlini iyileştirmeye yönelik yerel ve projeye özgü bir çerçeve oluşturma amacıyla sivil toplum örgütlerinden temsilciler, uzmanlar ve bağımsız araştırmacılardan oluşan katılımcılarla, 22 Haziran ve 26 Temmuz 2023 tarihlerinde iki ayrı arama toplantısı gerçekleştirildi.

İlk arama toplantısında katılımcılara kentsel yaşama dair tespit ettikleri sorunlar ve fırsatlarla sağlık ve iyilik hâlini nasıl ilişkilendirdikleri, iyilik hâline zarar veren engelleri aşmak için kent politikalarının nasıl bir rolü olabileceği soruldu. Toplantıda iyilik hâlini belirleyen en önemli unsur olarak “katılım” vurgulandı. Katılımcılar ayrıca temellük etme, aidiyet, kapsayıcılık, özgürlük, kullanım değeri, işbirliği ve bütünlük duygusu gibi faktörlerin de iyilik hâlini şekillendirdiğine işaret ettiler.

Kentte iyilik hâlini belirleyen olumsuz unsurlar arasında kır-kent ikiliği ve kırsala göç ivmesi; hızlı kentsel gündelik yaşam; belediyelerin tepeden inme ve aceleci proje yaklaşımı; kentlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı güvensizlik duygusuna neden olması; kaotik ve kalabalık ulaşım araçları; yürünebilirliğin her yerde sağlanamaması; kapsayıcılığın gözetilmemesi; katılım süreçlerinde tabandan fikir almaktan öteye gidilememesi; kente ve

mekâna olan aidiyet ve temellük etme biçimlerinin kentsel dönüşüm projeleriyle yok edilmesi; karşılaşmalara imkân tanıyan kamusal mekânların kaybı; kentsel mekâna yönelik yabancılaşma süreçlerinin oluşması; katmanlı mülksüzleştirme süreçleri; kentin kültürel ve tarihi yapısının korunmaması; insan ve insan-olmayan kent sakinlerinin kullanarak sahipnebileceği boş ve açık alanların ihtiyaca denk düşmeyen şekilde projelendirilmesi konularına işaret edildi.

Kent sakinlerinin iyilik hâlini olumlu etkileyen unsurlar olarak, kentlerin daha iyi ekonomik koşullar ve daha nitelikli eğitim, kültür, sağlık ve sosyal imkânlar sunması; kolektiviteye katılım ve örgütlenme ihtimalinin daha yoğun olması; park, boğaz, kıyı, sahil vb. yerlerde yürüme eyleminin daha özgürce yapılabilmesi; kenti yaratmaya ve üretmeye katılım ihtimalinin olması konularına işaret edildi.

İyilik hâlini gözeten kentlerin yaratılması için sunulan öneriler arasında ise şu konular yer aldı: Bireylerin gündelik yaşamda iyi hissetmesini sağlamak için mekâna olan aidiyeti geliştirecek faaliyetlerde bulunulması; kentsel dönüşüm projelerinin öncesinde ve sonrasında olası olumsuz etkilerin azaltılması için özenli biçimde planlanması; karşılaşma, diyalog ve işbirliği alanlarının çoğaltılması; kentsel yaşamın herkes için güvenli hâle getirilmesi; kentte özgürce yürüme ola-

naklarının artırılması; bireylerin mekânı üretme, kenti yapma ve yaratma pratiklerinin ve deneyimlerinin yok edilmemesi; kamusal mekânların insan ve insan-olmayan kent sakinlerinin iyi yaşamına, özgün müdahalesine ve yaratıcı pratiklerine açık biçimde kullanım değeri temelinde üretilmesi; fikir toplamanın ötesine geçebilecek yeni ve nitelikli katılım araçlarının geliştirilmesi; kent sakinlerini katılan olmanın dışında icracı yapan ve fail kılan diyalog, müzakere ve mutabakat zeminlerinin oluşturulması; kentin kültürel, kamusal ve tarihi yaşamının ve kent içi tarımsal üretimin korunması; birlikte karar alma, tasarlama ve üretme modellerinin yaratılması; katılımcı bütçelemenin hayata geçirilmesi; katılım süreçlerinin kapsayıcılığı ve çeşitliliği gözetmesi, ayrımcı olmayan biçimde ve insan hakları temelinde ve kırılğan kesimler öncelenerek gerçekleştirilmesi, mahalle ve sokak ölçeğinden başlatılması; hak temelli savunucuların aktörlüğüne ve karar verici olmasına alan açan yaklaşımların geliştirilmesi; kent, mekân, insan ve insan-olmayanlar arasındaki bağları güçlendirecek politikaların geliştirilmesi; kentsel yaşamdaki mevcut toplululuk olma hâllerinin desteklenmesi ve yenileri için kolaylaştırıcılığın yapılması; katılımcılıkla ilgili eğitimlerin verilmesi; bireylerin kentsel yapabilirliklerinin, bütünlük duygusunun, becerilerinin güçlendirilmesi yönünde çalışmaların yapılması; yurttaşlık meclislerinin yaratılması.

İkinci arama toplantısında ise katılımcılarla iyilik hâlini gözetken kent tahayyülleri, iyilik hâline katkıda bulunan kentlere ulaşmaktaki engeller, potansiyeller ve önercekleri çözümler konuşuldu.

Katılımcılar **iyilik hâlini gözetken kentleri** şöyle tanımladılar: Türkiye'nin siyasal ikliminin oluşturduğu politik baskı ve ayrışmanın hissedilmediği hizmetler ve alanlar sunan; bürokrasisi ve hizmetleri ideolojik, kişisel ve bireysel olmayan; bir araya getiren mekânsal ve sosyal ortamlara ve örgütsel kabiliyetlere alan açan; mekânın fiziksel imkânlarına herkesin erişebildiği; tekdüze bir anlayışla yönetilmeyen; bütün kent sakinlerinin ihtiyaçlarının görünür olduğu; karar alma mekânizmalarında farklı kimliklerin yer alabildiği; herkesin sağlıklı ve temiz suya ve havaya erişebildiği; su ve deniz kıyılarının herkese açık olduğu; yaşam doygunluğu veren; iklim kriziyle mücadele edebilen ve dirençlilik geliştiren; insan-olmayan canlıları, biyoçeşitliliği ve yaban hayatını koruyan; dinlendiren mekânların yeterli, nitelikli ve ulaşılabilir olduğu; toplumsal barışın tesis edildiği; insanların birbiriyle, çevresiyle, mekâna özgü tarih ve kültürle bağ kurabildiği; karşılıklı bağımlılığı hatırlatan; bireylerin kendi içlerinde ve diğer canlılarla karşılaşmasını mümkün kılan; ücretsiz bir araya gelme biçimlerini çoğaltan; bütün canlılar ve farklılıklarla ortak yaşamdaşlık perspektifini kuran; müşterek mekânların yaratıldığı veya desteklendiği; buluş-

turan kültürel ve sanatsal etkinliklerin ve mekânların ücretsiz olduğu; herkesçe paylaşılabilen güvenli ve yaşayan sokakları olan; bütün canlılar ve insanlar için adil ve özgür yaşamın tesis edildiği; kolektif iyilik hâlini önemseyen.

Kent yaşamında iyilik hâlini olumsuz etkileyen unsurlar arasında, yerel yönetimlerdeki hiyerarşik yapı ve “tek adam” anlayışı; kentsel politikalarındaki eril cinsiyetçi, ırkçı, muhafazakâr bakış açısı; kurumların yozlaşması; kentsel yaşamdaki gettolaşma; kent politikalarındaki iyi örneklerin sürdürülebilir olmaması; adaletsiz, eşitsiz ve sermayenin çıkarına bağlı kent planları; soylulaştırma ve yerinden etme süreçleri; karar alma mekânizmalarında katılım araçlarının azlığı ve yüzeyselliği; farklı bakış açılarının ve kimliklerin görünür olmaması ve temsil edilmemesi gibi problemlere işaret edildi.

İyilik hâlini sağlamak için engellerin nasıl aşılacağı ve kent politikalarında kent hakkının nasıl yer alacağı noktasında temel olarak “katılım süreçleri” vurgulandı. Sık kullanımını nedeniyle çoğunlukla bir boş gösteren hâline geldiği söylenen katılımın, sadece hizmetlere ve karar alma mekânizmalarına değil, kenti yapma ve yaratma sürecine katılım olması gerektiğine işaret edildi. Bu açıdan kent sakinlerinin tüketen ve katılan özneler olmaktan çok icra eden pozisyonunda görülmelerinin gerekliliği belirtildi. Mekânın üretimine

kolektif biçimde dahil olan bireylerin böylelikle kentle bağ kurabileceği ve kentsel pratikler konusunda becerilerinin gelişeceği ifade edildi. Ayrıca katılım süreçlerinde, örneğin kent konseylerinde hak temelli olmayan aktörlerin ve fikirlerin yer almaması gerektiği belirtildi. Sadece karşılaşma alanları yaratmanın yetmediği, bu karşılaşma alanlarının şenlikli, kapsayıcı ve müşterek hâle getirilmesi gerektiği aktarıldı. Kentsel yaşama ve ilişkilere bakım, onarım ve güçlenme temelinde yaklaşmanın önemi hatırlatıldı. Koparılan bağların karşısına buluşturan ilişki ağları ve farklı işbirliği biçimleri kurma ihtiyacına değinildi. Mahalle ve hatta sokak ölçekli veri odaklı politika ve planlama yaklaşımının gerekliliği vurgulandı. Gündelik yaşamın, kamusal alanın ve kentsel hizmetlerin özellikle gece saatleri için daha özenli bir planlamaya tabi tutulmasına duyulan ihtiyaç belirtildi. Kent politikalarında görünmeyen kesimlerin görünür kılınması, işitilmeyen seslerin duyulur hâle getirilmesi gerektiği paylaşıldı. Bazı yerlerde iyi örnekler olarak anılan uygulamaların herkes için iyi olmayabileceği ve yerele göre yeniden kurgulanması gerektiği ifade edildi. Yerelin ihtiyaçlarına odaklanan, benzerleri ve farklılıkları bir araya getiren karşılaşma mekânlarının önemine işaret edildi. Belediyelerin kamusal dostluğu kurmaya çalışırken çatışmaları da görmezden gelmemesi gerektiği vurgulandı. Uzlaşma, demokratik çatışma, bağ kurma, birbirini tanıma, birbirini dert etme,

mekânın sorumluluğunu hissetme, barışı yeniden tesis etme, kenti yeniden birlikte yapma gibi becerilerin canlandırılması ve yaygınlaştırılması ihtiyacının altı çizildi. Bu açıdan yerel yönetimlerin kenti birlikte inşa edecek yapıların kurulmasında, yerel ve hak temelli dayanışmaların desteklenmesinde, müşterekleştiren pratiklerin üretilmesinde, toplulukların kurulmasını kolaylaştırmada, demokratik çatışma ve uzlaşma becerisinin geliştirilmesinde sorumluluk alması gerektiği ifade edildi.

Özetle, uzmanların ve hak savunucularının katıldığı arama toplantılarında iyilik hâlini destekleyen kentleri talep etmenin aynı zamanda bir kent hakkı mücadelesi olduğu fikri paylaşıldı. Türkiye’de iyilik hâlini “kenti yeniden ve birlikte yapmaya katılım süreçleri; farklı aidiyet ve temellük biçimleri; kentin kullanım değeri; kapsayıcılık; kolektivite; farkları ve benzerleri buluşturan karşılaşma mekânları; bakım, onarım ve işbirliği imkânları; çoğulculuk; erişilebilirlik; demokratik çatışma ve uzlaşma” gibi unsurların belirlediği sonucuna ulaşıldı.

Çalıştay Bulguları

Proje kapsamında 26 Eylül 2023’te Postane’de düzenlenen çalıştayda, çeşitli alanlarda hak temelli çalışmalar yürüten sivil toplum örgütü temsilcilerinden ve kent hakkı savunucularından oluşan 26 katı-

lımcıyla bir araya gelindi. Çalıştay bünyesinde, iyilik hâlini destekleyen kentlerin önündeki engeller, potansiyeller ve çözüm niteliğindeki politika önerileri tartışmaya açıldı.

Çalıştayın ilk oturumunda “İyilik hâlini gözeten kentler nasıl olmalı?” sorusu üzerine yuvarlak masa tartışması yürütüldü. İkinci oturumda katılımcılar masalara bölünerek, “İyilik hâline katkıda bulunan kentlere ulaşmaktaki engeller ve potansiyeller nelerdir?”, “Engelleri aşmak veya potansiyelleri olanağa dönüştürmek için nasıl kent politikaları oluşturulabilir?” soruları üzerinden tartışmalarını derinleştirdiler. Üçüncü oturum, bütün katılımcıların aktarımı ve değerlendirmeleri ile tamamlandı.

Arama toplantıları kapsamında, iyilik hâlini gözeten kentlerin belirleyicileri olarak şu nitelikler öne çıkmıştı: Kenti yeniden ve birlikte yapmaya katılım süreçleri; farklı aidiyet ve temellük biçimleri; kentin kullanım değeri; kapsayıcılık; kolektivite; farkları ve benzerleri buluşturan karşılaşma mekânları; bakım, onarım ve işbirliği imkânları; çoğulculuk; erişilebilirlik; demokratik çatışma ve uzlaşma. Çalıştay katılımcıları bu unsurlara ek olarak kenttsel yapabilirlikler ve kendini gerçekleştirme imkânları; ifade özgürlüğü; öznellik ve faillik; doğrudan demokrasi; şiddetsizlik ve güvenlik; birlikte yaşam; özgür yaşam; eşitlik; bedensel ve ruhsal sağlık; toplum-

sal güçlenme ve dayanışma unsurlarını vurguladılar.

Çalıştayın ikinci oturumunda, **iyilik hâline katkıda bulunan kentlere ulaşmanın önündeki “engeller”** şöyle sıralandı: Baskıcı iktidar politikaları; merkezi hükümet ile yerel yönetim çatışması; yönetim mercilerindeki liyakat sorunları; yerel yönetimlerin aciliyetler hiyerarşisinden çıkamaması; karar alıcıların kendi çıkarlarına öncelik vermesi; yerel yönetimlerdeki hiyerarşik yapı, koordinasyonsuzluk ve plansızlık; farklılaşan ihtiyaçlara uygun kent planlamasının yapılmaması; sadece büyüme ve inşaat odaklı kentlerin inşa edilerek ruhsal, bedensel ve toplumsal iyilik hâlinin gözardı edilmesi; barınma sorunları; karar alma süreçlerine aktif katılımın kısıtlılığı ve diyalog zeminlerinin eksikliği; kent konseylerinin etkisizliği ve işlevsizliği; hayvan haklarına ilişkin konuların politik bir mesele olarak ele alınmaması ve kentteki hayvanlara yönelik nefret/şiddet yönelimleri; politika ve uygulamaların sadece atanmış cinsiyete yönelik olması; engelli⁶² erişilebilirliği konusundaki çözümlerin hak temelli olarak ele alınmaması; kentteki fiziksel engeller; kenttsel mekânların niteliksizliği; kentte yaşayanların tektipleştirilerek farklılıkların gözardı edilmesi; kent sakinlerinin yaşadıkları kente yabancılaşması; yerelleşememe; sınıfsal ayrışmanın artması ve buna bağlı çatışmacı tutumlar; çalışma hayatının her anlamda kalitesiz olması; kent politikaları-

nın kesişimsel olmaması; kentsel yaşama dair değişimin kabul edilmemesi; kent politikalarının tabandan yükselmemesi; komşuluk kültürünün yeniden tesis edilememesi; kent yaşamında hareketin ve özgürlüğün kısıtlı olması; fiziken ve kimlik olarak özgürce var olamamak.

Kentlerde iyilik hâlini destekleyen mevcut potansiyeller şöyle sıralandı: Enformel ilişki ağlarının, kent pratiklerinin ve varoluş biçimlerinin sürmesi; kentsel yaşamı iyileştirme noktasında yerel yönetimlerin elinde olan zengin imkân ve araçlar; her ne kadar pratikte işlevsizleştirilse de kent konseylerinin varlığı; kriz anlarında toplumun genelinde dayanışma, cömertlik ve gönüllülük kültürü ve gücünün bulunması; kent ve ekoloji mücadelesi ile feminist ve LGBTİ+ hareketinin deneyimleri ve kolektivite potansiyeli; kentsel muhalefeti oluşturma noktasında sosyal medya gibi teknolojinin sunduğu yararlar; karar alma mekanizmalarına dahil olabilmek için dilekçe, şikâyet ve takip yöntemlerinin mevcut olması.

Katılımcılar **iyilik hâlini ve kent hakkını gözetken kent politikalarına dair önerilerini** şöyle sıraladılar:

- Katılımcı demokrasiye yönelik toplumun her kesiminin sesinin duyulduğu, katılım süreçlerine toplumun entegre edildiği politikalar ve aktif yurttaşlık mekanizmaları geliştirilmeli.
- Kent konseylerinin kararlarının uygulanmasını sağlayacak yasal bir dayanak oluşturulmalı, sınırlı temsiliyet sistemi değiştirilerek toplumdaki her kesimin kent konseyinde temsil edilmesi sağlanmalı, kent konseyleri bağımsız kurumlar hâline getirilerek işlevselleştirilmeli.
- Belediye meclisleri yeniden kurgulanarak kent yönetiminde aktif katılım mekanizmalarına dönüştürülmeli.
- Yerel yönetimdeki aktörler ırkçılığa, cinsiyetçiliğe, ayrımcılığa veya türcülüğe varan kutuplaştırıcı dilden ve uygulamalardan uzaklaşmalı.
- Yerel yönetimler kent politikalarını kent hakkı temelinde geliştirmeli.
- Kent politikaları ile pratikteki uygulamalar arasındaki uçurum giderilmeli.
- Kent yönetimine katılım için mahalle ve sokak ölçeğinde taban örgütlenmelerine alan açılmalı ve diyalog alanları genişletilmeli.
- Belediye bütçesini bağımsız birimler ve yerel aktörler oylamalı.

- Yerel yönetimlerin hizmet ve politika uygulama süreçlerinde kararlardan etkilenecek olan özneler veya topluluklar karar alma süreçlerine dahil edilmeli.
- Yerel yönetimler kent mekânının düzenlenmesinde ve dönüşümünde kent sakinlerinin söz hakkını teslim etmeli. Kent sakinleri sadece katılan değil talep ya da itiraz eden, karar alan ve icra eden aktörler olarak kabul edilmeli.
- Kentsel mekânın ve kamusal alanların planlanmasında, tasarlanmasında ve korunmasında kullanım değeri, kamu yararı ve kent sakinlerinin ihtiyaçları/talepleri/itirazları odağa alınmalı.
- Kentsel planlama ve politika sadece insan-merkezli olmaktan çıkarılmamalı, kentte yaşayan bütün canlı varlıkların yaşamı gözetilmeli.
- Kent planı ve politikası “sağlam insan” odaklı olmamalı. Engelsiz kent politikaları geliştirilmeli.
- Toplumsal cinsiyet temelli kent planlaması, bütçelemesi ve politikası hayata geçirilmeli.
- Kentsel dönüşüm süreçlerinin çevresel tahribata ve soylulaştırmaya sebep olmasının önüne geçilmeli.
- Yerel yönetimlerce projelerin ve uygulamaların sonrasında da etki ve süreç takibi yapılmalı.
- Kamusal alanlarda acil ihtiyaç durumları için sağlık ünitesi, mobil tuvalet ve emzirme kabini gibi birimler planlanmalı.
- Belediyelerin yaptıkları proje işbirliklerinde eş siyaset kaygısı güdülmeden liyakat esas alınmalı, kurumlara eşit mesafede yaklaşılmalı. Siyasal araçsallık ortadan kaldırılmalı.
- 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun 4. maddesine 2021 yılında getirilen düzenleme gereği, yerel yönetimler, hayvanların sokakta daha iyi yaşamını sağlayacak bakım evleri veya hayvan hastanelerini açma sorumluluğunu yerine getirmeli.
- Belediyelerin sunduğu sosyal destek uygulamaları (engellilere ve yaşlılara yönelik evde bakım hizmetleri, aynı ve nakdi hizmetler vb.) yardım temelli dilden çıkarılarak hak temelli uygulamalara dönüşmeli. Bu açıdan sosyal destekler “katılımcı kent politikaları için ayrılmış bütçeler” olarak tanımlanmalı.
- Toplumun farklı kesimlerinden yurttaşlar ve diğer canlılar için temas ve karşılaşma alanları artırılmalı, müşterekleştirme ve dayanışma ilişkilerini geliştirecek mekânlar üretilmeli.
- Kent içinde âtil durumda olan kültürel ve endüstriyel alanlar —eğer işlevini kesin olarak kaybetmiş ise— Müze Gazhane örneğinde olduğu gibi, Gazhane Çevre Gönüllüleri gibi hak temelli yerel dayanışma gruplarıyla ve aktörlerle

işbirliği hâlinde, katılımcı süreçlerle, kullanım değeri öne çıkarılarak dönüştürülmeli ve yurttaşların ortak kullanımına açılmalı.

- Yerel yönetimlerde yurttaşların hak talep etmeye yönelik muhatap bulma sorununu çözülmeli, iletişim mekanizmaları yaygınlaştırılmalı. İletişim biçimleri, engel durumları göz önüne alınarak farklı dil ve algı olanaklarına imkân tanıyan şekilde genişletilmeli.
- Yerel Eşitlik Eylem Planları işlevsel hâle getirilmeli.
- Kent yönetimi ile yurttaşlar ve sivil toplum arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesine yönelik politikalar geliştirilmeli, iletişim köprüleri kurulmalı. Kurulan merkezler enformatik bilgi zeminine dönüştürülmeli.
- Bütüncül kent politikaları üretmek ve uygulayabilmek için yerel yönetimin içinde yer alan birimler arasında koordinasyon güçlendirilmeli. Birimlerin yürüttüğü çalışmalar birbirlerinden bağımsız olmamalı.
- Barınma problemi fiziki, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla ele alınmalı, buna yönelik politikalar geliştirilmeli.
- Kültürel açıdan var olabilme, görünür olabilme anlamında kentte barınmanın imkânları artırılmalı.
- İklim değişikliği kaynaklı ve deprem gibi afetlere karşı çevreyle uyumlu, sürdürülebilir mekânsal planlama yak-

laşımı yeni planlama süreçlerine entegre edilmeli. Kentlerde sosyoekolojik dirençlilik temel alınmalı.

- Bireylerin hak mekanizmalarına erişimi güçlendirilmeli.
- Yerel yönetimlerin halk sağlığına yaklaşımı değiştirilmeli, sadece tedaviye yönelik uygulamaların haricinde koruyucu sağlık hizmetlerine yer verilmeli.
- Ekonomik yoksulluğun azaltılması ve iyilik hâlinin sağlanabilmesi için gıda, ulaşım, sağlık, kültür ve sanat, eğitim vb. alanlarda ücretsiz hizmetler yaygınlaştırılmalı.
- Kent sakinlerinin yaşadığı mahalleyle, kentle olan bağlarının, aidiyetinin ve belleğinin güçlendirilmesi için politikalar üretilmeli.
- Çalışma hayatının kalitesinin artırılması için projeler geliştirmeli.
- Kent sakinlerinin hareket kabiliyeti artırılmalı.
- Kentsel yaşamda ve kamusal mekânlarda tektipleşmenin, kent sakinlerinin yaşadığı yerlere yabancılaşmasının önüne geçilmeli.
- Kent mekânındaki kültürel, somut ve somut olmayan mirasın ve ayrıca kent belleğinin kullanıcılarıyla beraber korunması sağlanmalı.

Rehber İlkeler

Proje kapsamında yapılan araştırma neticesinde yerel yönetimlerin kent politikalarını şekillendirirken toplumun iyilik hâlini göz önünde bulundurmalarını sağlayacak rehber ilkeler aşağıdaki gibi sıralanmıştır. Bu rehber ilkeler, uygulamaya konacak hazır bir politika listesi sunmaktan ziyade, karar alma ve politikaların üretilmesi sürecinde merkeze alınması gereken hususları vurgulamaktadır. Kent politikalarının yerele özgü farklılıkları olabileceği ve bağlamsal olması gerektiği unutulmadan, rehber ilkeler, politikaların geliştirilmesi sürecinde bir izlek olarak yorumlanmalıdır. Bu rehber ilkeler, tutarlı bir bütün olarak değerlendirilmeli ve somut sonuçlar elde edilebilmesi için her birinin birbiriyle ilişkili olması gerektiği gözden kaçırılmamalıdır.

Her başlık altında ilkeler önce özet bir paragrafla tanımlanmış, devamındaki “Nasıl?” bölümüyle o ilkenin kent politikaları ve toplumun iyilik hâli ile nasıl bağlantılı olduğu aktarılmıştır. Bazı bölümlerde yer verilen uluslararası belediyelerin iyi pratikleri, totalde iyilik hâli yaklaşımını temsil etmemekte, sadece ilkeyi benimseyen uygulama örnekleri bulunduğunu göstermektedir.

1. Katılım ve Müzakere

Katılım, iyilik hâlinin ve kent hakkının gerçekleştirilmesinde başlıca faktörlerden biridir. Yerel yönetimler, bütün farklılıklarıyla gözetilmesi gereken yurttaşların, kent politikasına aktif katılımını tesis etmekle yükümlüdür. Kentsel mekân üzerindeki söz hakkının tanınması ve gerçekleştirilmesi, karar mekanizmasına dahil olmak bireylerin sorumluluk duygusunu güçlendirerek kente aidiyetini pekiştirir, bu yönden ruhsal, bedensel ve toplumsal iyilik hâlini doğrudan etkiler. Bu nedenle bireyler, topluluklar ve hak temelli yerel dayanışmalar/örgütlenmeler, kentsel yönetimde, planlamada, bütçelemeye ve tasarımda başlıca aktörler olarak görülmelidir. Bireyler ve topluluklar sadece ihtiyacını ve talebini dile getiren değil, karar alan ve icra eden özneler olarak düşünülmelidir. Belediyeler katılım süreçlerini demokratik biçimde gerçekleştirecek mekanizma, araç ve koşulları yaratmalıdır. Bu araçlardan biri olan çatışma çözümünü temel alan müzakereci süreçler, aktif katılım mekanizmalarını güçlendirir, bireylerin kentte kabul edilen politik özneler olmasına olanak tanıyarak toplumsal iyilik hâlini olumlu etkiler.

Nasıl?

Bireylerin kendi yaşamlarında ve kentsel hayatta özne olma biçimleri, iyilik hâli-

ni belirleyen başlıca etkenler arasındadır. OECD'nin iyilik hâli parametrelerinde toplum katılımı başlıca faktörlerden biri olarak yer alır. Amartya Sen'in yapabilirlikler yaklaşımında da iyilik hâlinin tesisi için bireylerin özne olma kapasitesine işaret edilir. Bu açıdan yurttaşların kent yönetimine aktif katılımı, mekânla kurulan bağları, aidiyeti ve sorumluluk duygularını geliştirir, bunun da iyilik hâlinin inşasında hayati önemi vardır.

Belediye Kanunu'nda yer alan "hemşehri hukukuna" göre, bütün kent sakinleri ikamet ettiği ve yaşadığı mekânın hemşerisi olarak kabul edilir. Hemşerilerin belediyelerin karar alma mekanizmalarına, hizmetlerine katılma, belediye işleri hakkında bilgili olma, idarenin hizmetlerinden ve imkânlarından yararlanma hakkı vardır. Türkiye'de yerel yönetimler katılımcı süreçlere git-gide daha fazla önem veriyor olsa da uygulama biçimlerinin geliştirilmesine yönelik ihtiyaç hâlâ sürmektedir.

Daha adil bir kent yaşamını inşa etmek için yerel yönetimlerin, katılım süreçlerini tam anlamıyla hayata geçirmek ve yeni eşitsizliklere, çatışmalara ve ayrışmalara sebep olmamak adına demokratik ve kapsayıcı bir biçimde kurgulaması gerekir. Çünkü katılımcı süreçlerde, güçsüz olan bireylerin ve toplumsal grupların söz hakkının garanti altına alınması, çoğunluk olan grupların süreci hâkimiyet altına

almaması önemlidir. Kimin dahil olabildiği, eşit söz alabildiği, katılımın kimleri ve hangi fikirleri kapsadığı hayatidir. Ayrımcılığın, sağlamlılığın, türçülüğün, şiddetin, cinsiyetçiliğin ve nefret söyleminin sürdürüldüğü fikir ve mekanizmalara katılım süreçlerinde yer verilmemelidir. Bunun yerine demokratik ve adil yaklaşımlar üzerine tabandan yükselen bireysel veya topluluk temelli taleplere ve fikirlere alan açılması beklenir. Katılım süreçleri, farkları koruyarak ortaklaştıran, sadece insanları değil insan-olmayan canlıları da hesaba katan, birlikte yaşam tahayyülüne dayanan, toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetken ilkelerle yatay biçimde inşa edilmelidir. Yerel yönetimler katılımda kapsayıcılığı inşa ederken farklı kesimler arasında ortaklık, diyalog, uzlaşma ve mutabakat düzlemini kurma noktasında müzakereci yaklaşımı benimseyerek başlıca sorumluluğu almalıdır.

Kent konseylerinin daha etkin kullanımı, katılımcı süreçlerin inşasında stratejik araçlardan biri olabilir. Ancak bunun için kent konseylerinde alınan kararların uygulanmasında belediye nezdinde yasal bağlayıcılığının yaratılması gerekir. Ayrıca kent konseylerinde, toplumun farklı kesimlerine yönelik temsiliyetin çeşitlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Kent konseylerinin ekonomik ve siyasal bağımsızlığı sağlanmalıdır.

Belediye idarelerinin, katılım süreçle-

riyle ilgili ufkunu “görüş toplamak”tan öteye taşınması beklenir. Yerel hak taleplerinin, kentsel politikayı tasarlama ve uygulama aşamalarına dahil edilmesi için mevcut olandan daha işlevsel mekanizmalara ve işbirliği-müzakere temelli araçlara ihtiyaç duyulur.

Kent yönetiminin parçası olmak yalnızca bireylere ait bir hak değildir. Hak temelli yerel topluluklar, dayanışmalar, taban örgütlenmeleri ve sivil toplum örgütleri de kentin yönetiminde ve katılım süreçlerinde söz hakkına sahiptir. Yerel yönetimler kent politikalarını tasarlarlarken, tabandan yükselen beklentiler ve taleplere karşı müzakereci bir yordam içinde olmalıdır. Politika üretiminde yukarıdan aşağıya otoriter bir yaklaşım yerine diyaloga, müzakereyi ve çatışma çözümünü benimsemelidir.

Yerel yönetimlerin politika ve uygulamalarında farklı çıkarların ve beklentilerin türlü çatışmalara yol açması söz konusu olabilir. Kent yönetiminin bu çatışmaları gözardı etmesi, en kırılgan kesimlerin sesleştirilmesine sebep olabilir. Bu durum yerel yönetimlerin toplumsal grupların ihtiyaçları ve beklentileri arasında hiyerarşi kurduğu ve bir kesim gözetilirken bir kesimin gözden çıkarıldığı anlamına gelir. Örneğin yerel idarenin İstanbul'daki şehrin bin yıllık tarihini taşıyan Yedikule Bostanları'nı parka dönüştürme girişimleri, başta İstanbul'a özgü kıymet-

li bir kültürü ve mesleği sürdüren bostancıların ve kent aktivistlerinin tepkisiyle karşılaşmıştır. Benzeri bir örnek olarak, kentsel toplumsal bellekte önemli bir yeri olan Haydarpaşa Garı'nın otel, alışveriş merkezi, müze veya ticaret merkezi gibi mekânlara dönüştürülmek istenmesine de kent sakinleri karşı çıkmıştır. Bu gibi örnekler çoğaltılabilir olmakla beraber, benzeri durumlarda yerel yönetimlerin, tabandan yükselen itiraz ve taleplere karşı müzakere araçlarını işletmesi ve kapılarını diyaloga açık tutması gereklidir. Aksi hâlde bireylerin kent mekânıyla kurduğu bağlar ve aidiyet biçimleri zarar görecektir, kent sakinlerinin/toplulukların kentin yönetimine katılma yoluyla aktör olması mümkün olmayacak, toplumsal iyilik hâli zedelenecektir.

Kent politikalarının yerelden başlayan müzakereci süreçlerle tasarlanması hedeflenmelidir. Bu yaklaşım, uygulamalardan sonra değil, öncesindeki aşamalarda katılımcı ve müzakereci araçlar yaratılması anlamına gelir. Müzakereci ilişki biçimlerinin ve alanların geliştirilmesi, demokratik aktif katılım süreçlerinin temelini oluşturur. Müzakereci anlayış, mevcut kent politikalarının karar süreçlerine, uygulama tarzına, etkilerine ve sonuçlarına dair tabandan gelen itiraz, talep ve eleştirilere kulak vermeyi, farklı görüşlere kapı aralamayı, herkese açık tartışma masaları ve diyalog temelli köprüler kurmayı gerektirir.

Özetle, kenti üreten aktörlerin sadece karar alıcılar, yöneticiler, plancılar veya mimarlar olmadığı kabulünün yaygınlaşmasına ihtiyaç duyuluyor. Kentsel mekânı esas olarak kullanıcıların deneyimlerinin, gündelik pratiklerinin, yerel aktörlerin toplumsal ilişkilerinin ürettiği fikrini yerel yönetimlerin benimsemesi ve kentsel politikalarını bu kabule göre şekillendirmesi gerekiyor. Kent politikalarına aktif ve yatay biçimde katılım pratiklerinin, toplumsal iyilik hâlini yakından belirlediğinin kabul edilmesine ihtiyaç var. Kent hakkı perspektifinden bakılırsa, kentin yeniden şekillendirilmesinde—planlama, bütçeleme, karar alma, proje geliştirme ve tasarlama gibi aşamalarda—yerel yönetimlerin, belli ilkelerle daha adil hâle getirilmiş doğrudan katılım ve müzakere mekanizmalarını icat etmesi, bunları karşılıklı ve sürekli kılması ve hak temelli yerel kentsel hareketlerle işbirliği içinde olması beklenir.

Katılımcı Bütçeleme Porto Alegre, Brezilya

Katılımcı bütçeleme 1989 yılında Porto Alegre’de Brezilya İşçi Partisi’nin (*Partido dos Trabalhadores - PT*) başlattığı bir yerel yönetim uygulamasıdır. Yerel yönetim, bütçesinin belirli bir kısmını, kullanım biçimine kent sakinlerinin doğrudan karar vermesi için ayırdı. Bu uygulamayla karar süreçlerinde düşük gelirli kent sakini, yurttaş olmayanlar ve gençlere yer verilmesi için bir katılım planı oluşturulmuş, kent sakinlerinin kent bütçesinin nasıl harcanacağına karar verme sürecine aktif bir şekilde katıl-

ması, kentte yaşayanların ihtiyaçlarına ve önceliklerine daha iyi yanıt verilmesi sağlanmıştır.

Katılımcı bütçeleme sürecinde kent sakinleri, genellikle mahallelerde ve semtlerde düzenlenen katılımcı bütçeleme toplantılarına katılarak kendi mahallelerinin ve semtlerinin ihtiyaçlarına yönelik projeler ve öneriler sunar. Önerilen projeleri yerel yönetim veya katılımcı bütçeleme kurulu inceler. Projelerin bütçesi, uygulanabilirliği ve toplum faydası gibi faktörler değerlendirilir. Projelerin oylanması için bütçe forumu oluşturulur. Bu foruma mahallelerde düzenlenen toplantılara katılan kent sakinlerinden temsilciler seçilir. Toplantılarda sunulan projeler bütçe forumunda oylanır, en fazla oy alan projelerin uygulanması için bütçeden pay ayrılır. Halkın katılım sürecine dahiliyetini artırmak amacıyla, mahallelerdeki toplantılara katılım ne kadar yüksekse bütçe forumuna mahallelerden daha fazla temsilcinin gönderilmesi yöntemi izlenir.

Türkiye’de Yerel Yönetim Reformuna Destek Projesi kapsamında, ilk kez 2007’de Çanakkale’de pilot olarak uygulanmaya başlayan katılımcı bütçe yöntemi, günümüzde çeşitli kentlerin yerel yönetimlerinde de uygulanarak yaygınlaşmıştır. Ancak bu yöntemin nasıl çoğulcu, kapsayıcı ve erişilebilir olabileceği üzerine yeni araçlar geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

2. Kullanım Hakkı

Yerel yönetimler, kent politikalarında toplumun yararını öncelik almalı, bütün kent sakinlerinin kaynakları ve mekânları kullanım hakkını gözetmelidir. Kentin deneyimlenmesinde kullanım değerinin temel alınması toplumun iyilik hâlinin geliştirilmesinde rol oynar. Kaynakların ti-

cari kaygılar/çıkarlar üzerinden değil, kullanım hakkı temelinde adil dağıtılması ise toplumda gelir adaletsizliğinin giderilmesine destek olarak iyilik hâlinin geliştirilmesine katkıda bulunur. Daha adil kentler toplumun ortak yararı ve herkesin kenti kullanım hakkı gözetilerek inşa edilebilir.

Nasıl?

Kullanım değeri, kentsel mekânın ve yaşam olanaklarının deneyime bağlı sunduğu yararı ifade eder. Bu yarar, tüketim veya değişim değerini odağa almamalı, herkesin erişebildiği ortak ihtiyaç ve yararlar temelinde anlamlandırılmalıdır. Burada mülkiyetten farklı bir sahiplik anlayışı olarak, kentin kullanımı temelindeki kolektif sahipliğe işaret edilir. Kentte iyilik hâlinin tesis edilebilmesi için kentin, hizmetlerin ve kamusal mekânların üretiminde tüketim ve rant değil, kullanım değeri esas alınmalıdır. Kullanım hakkı özellikle rant odaklı kentsel dönüşüm ve yenileme süreçleri sırasında ihlal edilmektedir. Yerel kullanıcıları ve yurttaşların eşit kullanım hakkını temel almayan bu dönüşüm girişimleri soylulaştırma süreçlerine dönüşerek mekânları ya da mahalleleri yalnızca ayrıcalıklı kesimlerin erişimiyle sınırlandırmaktadır.

Kentin, altyapının, kültürel ve sosyal yaşam imkânlarının, kaynakların kolektif ve demokratik biçimde kullanılması, daha önemlisi farklılıklarla paylaşılması,

iyilik hâlinin tesis edilmesi için temel şartlardan biridir. Kentin, kamusal mekânın, hizmetlerin, refahın ve en nihayetinde yaşamın adil dağıtımı, paylaşımı ve bölüşümüne dayanan ortak yarara katkı ilkesi kullanım değerini temel alır. Kentte iyilik hâlini inşa etme sürecinin parçalarından biri, kent politikalarında ortak yarara katkı ve kentsel mekânı deneyimlemekle anlaşılan kullanım hakkını gözetmek olacaktır.

Sosyal Konut Programı Viyana, Avusturya

Viyana Belediyesi'nin sosyal konut programları, kent sakinlerinin uygun fiyatlı ve nitelikli konutlara erişmesini sağlayan, Avrupa'nın en kapsamlı programlarından biridir. Viyana'yı "dünyanın en yaşanabilir kenti" yapan önemli bir faktördür. Kent nüfusunun yaklaşık yüzde 20'si sosyal konutlarda yaşamaktadır. Viyana'daki sosyal konut programlarının temel hedefleri düşük gelirli hanelere uygun fiyatlı konut sunmak, yoksulluğu ve sosyal eşitsizliği azaltmak, kentsel yenileşmeyi teşvik etmek, sürdürülebilir ve yaşanabilir bir kent oluşturmaktır. Sosyal konutları, özel sektörden bağımsız olarak, kamu inşa eder ve işletir. Kira bedelleri, kiracıların gelirlerine göre belirlenir. Sosyal konutlara erişim için belirli kriterler karşılmalıdır. Bu kriterler arasında gelir sınırı, Viyana'da ikamet süresi ve aile büyüklüğü gibi unsurlar yer alır. Sosyal konutlarda yaşayanlara çeşitli sosyal hizmetler sunulmaktadır. Bu hizmetler arasında çocuk bakımı, yaşlı bakımı ve danışmanlık gibi hizmetler yer alır. Viyana'da farklı ihtiyaçlara yönelik çeşitli sosyal konut programları mevcuttur. İnşası ve işletilmesini belediyenin yürüttüğü, kira geliri ile finanse edilen belediye konutları, kâr amacı gütmeyen ku-

ruluşlarca inşa edilip işletilen, finansmanı devlet sübvansiyonu olan sosyal konut dernekleri ve devlet teşvikleriyle desteklenen, özel sektörün inşa ettiği özel kiralık konutlar, Viyana'nın sosyal konut programlarını oluşturmaktadır.

Paris Nefes Alıyor: Kamusal Alanların Geri Kazanılması - Paris, Fransa

2016 yılından beri Paris Belediyesi'nin uyguladığı "Paris Nefes Alıyor" projesiyle yurttaşların kamusal alanları aktif biçimde kullanabilmesi için bazı sokaklar belirli gün ve saatlerde araç trafiğine kapatılmaktadır. Araç trafiğine kapatılan sokaklarda sadece bisiklet, kayak ve paten kullanımına izin verilirken bir yandan kentte yayalar için aktif ve güvenli hareket alanı oluşturulması bir yandan da hava kirliliğinin azaltılması hedefleniyor. Türkiye'de Sokak Bizim Derneği'nin 2007-2019 yılları arasında belediyelerle geliştirdiği işbirlikleri sayesinde, Ayda Bir Gün Sokak Bizim etkinlikleri kapsamında benzer yöntem uygulanmış, ancak bu çalışma belediyelerin kalıcı bir uygulamasına dönüşmemiştir.

3. Kamu Yararı

Yerel yönetimler, iyilik hâli perspektifi doğrultusunda, kent kaynaklarının adil şekilde paylaşılması ve kamu yararı doğrultusunda kullanılmasını ve korunmasını hedef almalıdır. Buna göre, kamu yararı, kamu kurumlarının çıkarını değil, birlikte yaşayan herkesin ortak yararını gözetmek anlamına gelir.

Nasıl?

Kamu yararı, toplum ve ekosistemin ortak yararı gözetilerek inşa edilmelidir. Yerel yönetimlerin yürüttüğü politika ve planlama faaliyetlerinde, hukuken şart koşulan temel amaçlardan biri kamu yararının gerçekleştirilmesidir. Ancak çoğu zaman kamu yararı kavramı, belli ölçüde muğlaklık taşır ve bu nedenle bazı örneklerde, özellikle büyük ölçekli sermaye ortaklı projelerde, bu projelerin kamunun üstün yararını gözetmediği gerekçesiyle, toplumun ve ekosistemin yararını tehdit eden pratiklere dönüşebilir. Kamu yararının nasıl uygulandığı, kimin çıkarlarına hizmet ettiği ve ne gibi sonuçlar doğurduğu bu nedenle önemlidir.

Kent ekonomisine katkı sağlayan her uygulamanın kamu yararı taşıdığını düşünmek yanlıştır. Çünkü kentsel politikaların kentsel rantın tekelleşmesine hizmet edecek şekilde değişim değeri temelinde olması toplumun iyilik hâlini temelden sarsar, kent hakkını ihlal eder. Öte yandan kamu yararı yalnızca insanların kullanım hakkı ve yararı temelinde anlaşılmalıdır. Örneğin ormanların, sulak alanların, tarım arazilerinin, dağların, koruların veya kıyıların insan erişimine açık olmasa bile korunması gerekir. Bu alanların yaşamının sürdürülmesi, insanların doğrudan kullandıkları yerler olmasa da ekosistemin parçası olmaları sebebiyle

kamu yararını tesis eder, iyilik hâline katkıda bulunur.

4. Ekoloji Perspektifi ⁶³

Günümüzde neoliberal ekonomi politikalarının gezegenin sınırlarını zorlaması, beraberinde açığa çıkan başta iklim krizi olmak üzere çağımızın çoklu krizlerinin derinleşen etkileri, kentleri ekolojik ve toplumsal açıdan dirençli hâle getirecek bir dönüşümün aciliyetini göstermektedir. İklimin, gezegenin, canlılığın ve ekosistemin durumuna dair olgular, kentteki ruhsal, bedensel ve toplumsal iyilik hâlini yakından ilgilendirir. Bu nedenle yerel yönetimler, kent politikalarını ekolojik bir perspektifi temel alarak gerçekleştirmelidir. Kent politikalarının ekosisteme zarar vermemeyi, koruma-kullanma dengesini gözeterek, iklim krizinin olası etkilerine uyumlu ve ekolojik dirençliliği merkeze alarak inşa edilmesi şimdiki ve gelecekteki iyilik hâlinin tesis edilmesi için önemlidir.

Nasıl?

İnsanın doğrudan kullanımına ve erişimine açık olsun ya da olmasın kentteki bütün ekosistemler (deniz, kıyı, orman, mera, tarım alanları vb.) iyilik hâlinin bir parçasıdır. Öncelikle kentsel ekosistemlerin iyilik hâli gözetilirse, kentsel yaşamda iyilik hâlinin tesis edilmesi mümkün olabi-

li. Kent politikaları sadece insan-merkezli ve ekonomik yarar üzerinden tanımlanmak zorunda değildir. Yerel yönetimler gerçekleştirdikleri faaliyetlerin, ekosistemin yararına olup olmadığını dikkate almalıdır. Ekosistemin yararını gözetmenin aynı zamanda kamu yararının bir parçası olduğu hatırlanmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56. maddesinde açıkça belirtildiği gibi, "herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir." Kentlerde yaşayan insanların ve insan-olmayan canlıların iyilik hâli, ekolojiye ve iklime bağlı dinamiklerle doğrudan ilişkilidir. Temiz su, gıda, giyecek, enerji ve güvenli barınma gibi imkânlar bireylerin ve toplulukların iyilik hâlini belirleyen başlıca faktörler arasındadır. Kentsel yaşamda doğal varlıklara temas etme imkânları ve bunların niteliği bireylerin ruhsal, bedensel ve toplumsal iyilik hâlini etkiler. Kentleşmeye, kentsel politikalara, belediye idaresinin çeşitli uygulamalarına ve projelerinin çevresel maliyetine bağlı katmanlı etkiler iyilik hâlini de şekillendirir. Doğaya erişim, şimdiki iyilik hâline; doğal varlıkların kullanımını ve çevresel hasarın dağılımını gelecekteki iyilik hâline etki eder. Bu nedenlerle yerel yönetimler, kent politikalarında ekolojik hassasiyetleri ve yaklaşımları temel almakla yükümlüdür.

Ekolojik krizin parçası olan iklim değışikliği, afetler, gıda krizi ve salgınlar gibi pek çok gerçeklik kenti insan-merkezci biçimde tanımlamak, düşünmek ve inşa etmekten vazgeçilmesi gerektiğine işaret eder. Bunun için yerel yönetimler kent politikalarını ekolojik tahribatın önüne geçecek, kentin ekosistemini koruyacak ve aynı zamanda toplumun doğayla bağını güçlendirecek şekilde dizayn etmelidir. Örneğin ulaşım, konut ve altyapı inşaatlarının, kamusal mekânların ve yeşil alanların tasarımında ekolojik altyapı uygulamalarıyla kentsel ısı adası etkisinin azaltılması, biyolojik çeşitliliğin korunması gibi birçok ekolojik yarar sağlanabilir.

Özgürce hareket edebilmeye, yürüme ve bisiklet kullanımına imkân veren; kent bostanlarının, bütün canlılara yaşam alanı sağlayan nitelikli ve geniş yeşil alanların, çöp, atık ve gıda artığı geri dönüşüm, kompostlama ve arıtma birimlerinin olduğu ekolojik mahalle planları yapılmalıdır. Türkiye'deki kentsel yaşam kültürü kedi, köpek ve kuş gibi yoldaş canlılarla iç içe olduğundan, kent politikalarının insan-olmayan canlıların yaşamına etkisi de dikkate alınmalı, her mahallede beslenme ve bakım birimlerinin planlaması gibi hayvanların kentte güvenli ve nitelikli barınma koşullarının yaratılması hesaba katılmalıdır. Yerel yönetimler sadece insanların değil, kentlerde yaşayan hayvanların da yaşamının –ve ölümünün– iyiliğinden sorumludur.

Kentleşmeye, sanayileşmeye, fosil yakıtlara bağlı artan hava kirliliği kenti ekolojik yaşam ortamından uzaklaştırır, iyilik hâlini olumsuz etkiler. Türkiye'nin ilk üç büyük kentinde hava kalitesi düzenli biçimde izlenmemekte, bu konuda yeterli veri bulunmamaktadır.⁶⁴ Greenpeace Akdeniz'in 2023 yılında hava kalite izleme istasyonlarının PM10 (Partikül Madde 10) mevcut verilerini incelediği çalışmasında, Türkiye'de hava kirliliğinin en yoğun hissedildiği yer olarak 6 Şubat depremlerinde en büyük yıkımın meydana geldiği Hatay'ın İskendurun ilçesi gösterilmiştir.⁶⁵ Hatay'dan hemen sonra havası en kirli olan yerin Kadıköy'ün Göztepe ilçesi olarak ölçülmesi ise kentsel dönüşüm faaliyetleri kaynaklı ekolojik tahribatın depremin neden olduğu kirlilikle neredeyse eşdeğer olduğunu düşündürmektedir. Deprem bölgelerinde, özellikle enkaz kaldırma çalışmaları sırasında, saçılan ve doğal alanlara dökülen asbestin bölgedeki hava ve toprak niteliğini etkilediği, bu alanlarda yaşamını sürdürmek zorunda kalanların sağlığını geri döndürülemez biçimde etkilediğini de Türk Tabipleri Birliği (TTB) vurgulamıştır.⁶⁶

Kentsel yaşamdaki kirlilik yalnızca havayla da sınırlı değildir. Fabrika ve evsel atıkların toprağa ve suya karışması ekolojik tahribatın bir diğer veçhesidir. Marmara Denizi'ndeki müsilaj sorunu bu olgunun sonucu niteliğindedir. Kentlerde ekolojik arıtma tesislerinin yetersizliği ve

gaz, sıvı ya da katı atıkların çoğu zaman denetimsiz salımı, yaşamı ekolojik bir yıkıma dönüştürür. Yerel yönetimlerin özellikle ileri biyolojik arıtma tesislerini hayata geçirmek için aksiyon alması bütün canlıların iyilik hâlini olumlu yönde etkileyecektir.

Kent politikalarının ekolojik perspektifinin olması yeterli değildir. Bu bakış açısının kentsel yaşamın her katmanına uygulanmasına ihtiyaç vardır. Yerel yönetimler, toplumun ekolojik bilincini artırma amacıyla bilgilendirme ve eğitim faaliyetleri hayata geçirmelidir. Mahalle ölçeğinden başlayarak kentsel yaşamın ekolojik yaşama saygı duyan, biyoçeşitliliği gözeten, iyi bakım ve onarım pratiklerini çoğaltan ve birlikte yaşam tahayyülüne dayanan ilkelerle yeniden kurulması gerekir.

Yerel yönetimler kent politikalarıyla çevresini ve bütün canlılığı tüketen bir kent yerine, su, gıda, enerji, sağlık, barınma imkânları bakımından kendine yeten, yerelliğini ve türler-arası elbirliği ilişkilerini güçlendiren, sosyoekolojik adaletsizlikleri gideren ve ekosisteme zarar vermeyen bir kentin inşa edilmesine katkı sunmalıdır.

Rotterdam İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi - Rotterdam, Hollanda

Avrupa'nın en büyük liman şehri olan Rotterdam, iklim değişikliğinin getirdiği risklere karşı proaktif bir yaklaşım benimsemiştir. 2008 ve 2013 yıllarında kabul edilen Rotterdam İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi kentin uyum planının temelini oluşturmaktadır. Stratejinin temel hedefleri arasında sel, yağmur suyu birikmesi ve deniz seviyesinin yükselmesine karşı sağlam bir savunma sistemi oluşturmak, kentsel mekânı iklim değişikliğine karşı dirençli hâle gelecek şekilde uyarlamak, entegre planlama yoluyla kentin dayanıklılığını artırmak, ekonominin güçlendirilmesi, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve biyolojik çeşitliliğin artırılması gibi alanlarda inovasyonu teşvik etmek yer almaktadır. Rotterdam'ın başarısının arkasındaki itici güçler yerel yönetim ve diğer paydaşlar arasında güçlü bir işbirliğinin olması, uzun vadeli bir planlama ve uygulama yaklaşımının benimsenmesi ve uyum önlemlerini finanse etmek için önemli kaynakların ayrılması olarak görülmektedir.

5. Toplumsal Cinsiyet Perspektifi

Kentlerde iyilik hâlinin sağlanması için kent politikalarının oluşturulmasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin rolü gözetilmelidir. Yerel yönetimler politikalarını, hizmetlerini ve uygulamalarını toplumsal cinsiyete duyarlı tasarlayarak kentleri, kadınlar ve LGBTİ+lar için daha güvenli, yaşanabilir ve adil yerler hâline getirmelidir. Kadınlar ve LGBTİ+ların farklı kırılgan koşulları ve farklı kentsel talepleri olduğundan kimliklerin tek pota-

da eritilmemesi, ayrı politikalar geliştirilmesi elzemdir.

Nasıl?

Güncel makro ve mikro politikaların, toplumsal cinsiyete bağlı farkları, adaletsizlikleri ve eşitsizlikleri görmeyen bir bakış açısından kurulması, kadınları ve LGBTİ+ları kentsel yaşamın hemen her alanında daha kırılğan bir konuma itmekte ve ayrımcılığı körüklemektedir. Oysa günümüzde kent yaşamında eşitsizliklerin, hak ihlallerinin, ayrımcılığın ve şiddetin büyük bir bölümü toplumsal cinsiyet eşitsizliği kaynaklı olarak, cinsel yönelime ve cinsiyet kimliğine bağlı gelişmektedir.

Şiddetsiz, barış içinde yaşama; temiz su, sağlıklı gıda, yaşanabilir konut ve barınma hakkına; ifade özgürlüğüne; görünür olabile ve özgürce hareket edebilme biçimlerine; yeterli boş zamana ve dinlenmeye; politika yapmaya ve yönetime katılıma; kamuda ve özel sektördeki istihdam olanaklarına; kendini gerçekleştirme imkânlarına; ruhsal ve bedensel sağlık hizmetleri ile sosyal hizmetlere erişime; hakların teslimi ve adaletin tesis edilmesine ulaşabilme gibi temel insani koşullarda bile toplumsal cinsiyete ve cinsel yönelime göre yoğunlaşan derin eşitsizlikler söz konusudur. Bu eşitsizliklerin ve kesişimselliğin özellikle politika yapma süreçlerinde görmezden gelinmesi, kadınlarda ve LGBTİ+larda kaygı ve endişe gibi stres fak-

törlerinin çoğalmasına, temel hizmetlere güvenli biçimde erişememelerine sebep olur, ruhsal, bedensel ve toplumsal iyilik hâlini zedeler.

Kentlerde toplumsal cinsiyete bağlı ayrımcılığın önüne geçmekte, eşitliğin inşasında yerel yönetimlerin rolü büyüktür. Yerel yönetimler, herkesin açık kimliğiyle özgür ve güvenli bir şekilde yaşayabileceği, potansiyelini gerçekleştirebileceği, özgüvenin tesis edileceği ve sosyal uyumun gerçekleştirileceği politikalar üretmelidir. Ancak, iyilik hâlinin tesis edilmesi için kentsel düzlemde yapılması gerekenler bütün cinsiyet kimlikleri için aynı olmayabilir. Kadınlar ve LGBTİ+ların kendi içlerinde de ayrı ayrı olmak üzere farklı iyilik hâli koşulları vardır. Cinsiyet kimliği ve cinsel yönelime dayalı eşitsizlikler diğer eşitsizliklerle birlikte düşünüldüğünde daha derin sorunlara neden olur. Göçmen kadın olmak ya da LGBTİ+ işsiz olmak gibi diğer kimlik, etnisite ve sınıfsallıklarla birleştiğinde yeni koşullar meydana getirir. Bu nedenle farklı kadınlık hâlleriyle LGBTİ+ların kırılğanlık durumlarını aynılaştırmak doğru olmayacaktır.

Kentin planı, tasarımı ve mekânın üretimi, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamanın bir aracı olarak görülmelidir. Toplumsal cinsiyet temelli kent planlaması ve bütçelemesini belediye yönetimlerinin, konu hakkındaki yerel aktörlerle ve hak savunucularıyla işbirliği içerisinde haya-

ta geçirmesi gerekir. Toplumsal cinsiyete duyarlı kent planlamasının pek çok boyutu bulunur. Hakları aşındıran küresel ekonomiye bağlı ucuz ve ücretsiz emek ve yoksulluk biçimlerinden, ekolojik krizin dinamiklerinden, kentsel hizmetlerin ve imkânların eşitsiz dağılımından en başta kadınlar ve LGBTİ+lar etkilenir. Kent politikaları, bu eşitsiz dağılımların bilincinde olarak geliştirilmelidir. Kentsel hizmetleri kimlerin kullandığına, bunların kimleri içerdiğine veya içermediğine özel olarak dikkat edilmelidir. Kent politikalarının tasarımı, bütçelendirilmesi, uygulaması ve yeni hizmet birimlerinin oluşturulması gibi bütün kentsel yönetim süreçlerinde eşit temsiliyetin ve açık ilişki ağlarının geliştirilmesi önem taşır.

Toplumsal cinsiyete ve cinsel yönelimlere dayalı eşitsizlikler, yalnızca kamusal mekânla sınırlı olmayıp işyerinde ve özel alanda da sürer. Yerel yönetimlerde her kademedede kadın istihdamı eşitlik perspektifiyle gözetilmelidir. Yerel yönetimler, toplumsal cinsiyet normlarının dayatmasıyla, kadınların ücretsiz olarak üstlendikleri bakım emeğinin özelleştirilmesinin önüne geçerek bakımla ilişkili yerel hizmetlerin yoksa yaratılması, varsa çoğaltılması ve kamusallaşması noktasında rol oynayabilir. Dünya metropollerindeki yerel yönetimlerde, mahalle ölçeğinde ücretsiz veya uygun fiyatlı, nitelikli ve güvenilir kreşlerin, engelli ve yaşlı bakım evlerinin çoğaltılması buna örnektir.

Ekonomik, ekolojik ve politik krizlerin sonuçlarını en yakından hissedenler başta kadınlar olmak üzere kırılgan gruplardır. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde kamu hizmetlerinin kısılmasının, kamu hizmeti olarak alınması gereken işlerin evde ücretsiz ev içi emek olarak karışılmasının önüne geçilecek mekanizmalar geliştirilmelidir.

Kentte toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir katmanı da barınma sorunudur. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesine göre, "Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler kadın ve çocuklar için konukevi açma zorundadır." Ancak buna rağmen çoğu belediye bu sorumluluğu yerine getirmemektedir. Şiddet tehdidi altındaki kadınlar ve LGBTİ+lar için şiddetsiz ve güvenli sığınma evlerinin yaygınlaştırılması belediyelerin gündeme alması gereken konular arasındadır. Yerel yönetimlerin barınma ihtiyacını karşılaması sadece sığınma evi açmakla sınırlı değildir. Aynı zamanda yaşanabilir, erişilebilir ve güvenli konut altyapısını sağlamak, konuta erişimi toplumsal cinsiyete duyarlı planlamak, cinsiyet ve cinsel yönelim ayrımcılığı sebebiyle barınma hakkından mahrum bırakılmış kesimlerin ihtiyacını karşılamak açısından önemlidir.

Yerel yönetimlerin toplumsal cinsiyet temelli kent politikasını oluşturması için toplumsal cinsiyete odaklı veri üretimi yapması, farklı yerellerin tabandan gelen

sorunlarını, taleplerini ve ihtiyaçlarını belirlemesi gerekir. 2004 yılında hazırlanan Kadınların Kent Hakkı Şartı'ndan (*Charter for Women's Right to the City*) hareketle, öncelikle kadınların ve LGBTİ+ların kentin yönetimine, planlanmasına, yatırım kararlarına ve harcamaların kontrolüne eşit ve doğrudan katılımının sağlanması için araçlar geliştirilmelidir. Kentin politikasını, kadınların ve LGBTİ+ların da yapmasına imkân tanınmalıdır.

Toplumsal cinsiyet odağında iyilik hâlini belirleyen önemli faktörlerden biri de kentteki hareketlilik kabiliyetidir. Kadınlar ve LGBTİ+lar, güvenlik problemi, yoksulluk, emek ve zaman sömürsü nedeniyle kentte diledikleri gibi hareket edemeyebilirler. Yerel yönetimlerin kentteki hareketlilik imkânlarını ve becerilerini geliştirmek için projeler geliştirmesi beklenir. Her mahalleye toplu taşımayla erişim ve özellikle geceleri kent içi ulaşımının daha güvenli ve kolay olması sağlanmalıdır. Kadınlar ve LGBTİ+lar için uygun, erişilebilir ve güvenli ulaşım, mahalle kreşleri/bakım evlerinin çoğaltılması, ortak mutfaklar ve benzeri bakım emeğinin kolektifleştirilmesi pratikleri örnek gösterilebilir. Ayrıca kamusal ve nitelikli spor alanları, kültür merkezleri, mesleki veya sanatsal kurslar ve doğayla etkileşim yerleri gibi kendini gerçekleştirme alanlarının da erişilebilirliğinin ve ihtiyaca yanıt vermesinin önemi büyüktür.

Yerel yönetimlerin kentleri daha güvenli alanlara dönüştürmek için toplumsal cinsiyete bağlı şiddetle mücadelede, konuya dair kamusal ve özel eğitimlerin verilmesi noktasında geniş imkânları vardır. Hem belediye birimleri çalışanlarına hem de kent sakinlerine yönelik eğitimler ve bilinç yükseltme çalışmaları yapılmalıdır.

Kentsel Planlamada Toplumsal Cinsiyetin Yaygınlaştırılması - Viyana, Avusturya

Viyana'da, toplumsal cinsiyet odaklı kentsel planlama konusundaki tartışmalar 1991 yılında, "Kamusal Alanın Sahibi Kim - Kadınların Kentte Günlük Yaşamı" adlı fotoğraf sergisiyle başlamıştır. Aynı yıl belediye Kadın Sorunları ve Eşit Fırsatlar Koordinasyon Dairesi'ni (MA 57) kurmuş, 1994 ve 1996 yıllarında sırasıyla Frauentelefon (Kadınların Telefonu) ve 24 saat acil yardım hattı (Frauennotruf) hizmetleri başlamıştır. 1998'de Kadınların Günlük Gereksinimleri ve Özel İhtiyaçlarına Yönelik Planlama ve Yapı Koordinasyon Ofisi kurulmuş; 2008'e kadar toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı kentsel planlama için yaklaşık elli pilot proje desteklenmiştir. 2005 yılında Toplumsal Cinsiyet Anaakımı Proje Ofisi kurulmuştur. 2000'li yıllarda Viyana'da cinsiyet eşitliği, kent genelinde bir strateji hâline gelmiş, mekânsal gelişime odaklanmıştır. Bu dönemde Viyana, cinsiyet planlaması uzmanlarının yönlendirdiği ve idari seviyeler arasında işbirliği içeren yaklaşık altmış pilot proje gerçekleştirerek cinsiyet eşitsizliğiyle mücadelede büyük adımlar atmıştır.

6. Kapsayıcılık ve Çoğulculuk

Toplumsal iyilik hâlini sağlamak için, yerel yönetimlerin bütün kent politikaları ve hizmetleri, kapsayıcılığa ve çoğulculuğa dayanmalıdır. Farklı kültürlerden, inançlardan, yaşam tarzlarından gelen ve farklı kimlikleri aynı anda taşıyan toplumdaki her birey tanınmalı ve eşit fırsatlara, kaynaklara erişimi sağlanmalıdır. Yalnızca genel topluma veya çoğunluğa göre tasarlanan kent politikaları kapsayıcılığın sağlanmasını engeller. Bunun için yerel yönetimlerin çoğulcu bir yaklaşım geliştirmesi, azınlıkta kalan ve kırılganlığı yüksek kesimlerin temsiliyetini ve söz hakkını gözetmesi iyilik hâlinin tesisinde önemli bir rol oynar.

Nasıl?

Kentler, homojen bir nüfustan oluşmaz. Bilakis birbirinden farklı, heterojen ve birbiriyle kesişen kimlikleri olan bireylerin/toplulukların birlikte yaşamı kenti meydana getirir. Bu açıdan kent, yalnızca bir uzlaşma ve uyum mekânı değil, aynı zamanda ayrışma ve çatışmaların yeridir. Kent yaşamının sunduğu karşılaşma imkânları, uzlaşma veya çatışma temelli diyalog ihtimallerini taşır. Bu noktadaki ayrışmalar, sadece cinsiyet, sosyoekonomik durum, etnik kimlikler temelinde gerçekleşmez. Çeşitli kimlikleri aynı anda barındıran bireyler ve gruplar vardır. Ancak ye-

rel yönetimlerde, nüfusu genelleştirerek, çoğunluğa uygun politika ve hizmet tasarlama eğilimi yaygın olarak görülmektedir. Bu durum azınlık olarak görülen kırılgan toplulukların dışlanmasına ve çoğunluğa göre tasarlanmış politika ve uygulamalardan olumsuz etkilenmesine sebep olabilir. Buradan hareketle, iyilik hâli de yalnızca genel topluma göre düşünülmemeli, kent politikalarının kapsayıcı ve çoğulcu olması sağlanarak bütün farklılıkların iyilik hâlinin hesaba katılması gerekir.

Kapsayıcılık fikri doğrultusunda bireyler ya da topluluklar, kentin veya yerel yönetimlerin yapısına değil, yerel yönetimler kentte bütün farklılıklarıyla yaşayan sakinlerine uyumlu olmalı, kentler bu farklılıkları içerecek biçimde tasarlanmalıdır. Yerel yönetim otoritelerince dışlanmış, kente karşı uyumsuz hissedilen birey ve toplulukların iyilik hâli inşa edilemez. Sağlıklı kentlerde, bireyler kendini görünür, duyulur ve yaşadığı yere ait hissetmelidir.

Yerel yönetimler, toplumsal iyilik hâlini sağlamak için kapsayıcılık ilkesini hayata geçirirken özellikle görünmeyen ve kırılgan toplumsal grupların varlığını ön plana almalıdır. Bunun için kent politikaları kurgulanırken çeşitlilikler tektipleştirilmemeli, ihtiyaçların ve taleplerin farklı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Sakat çocuk, mülteci kadın, siyah LGBTİ+ gibi kesimsel kimliklerin çoklu

kırılganlık durumlarıyla karşı karşıya kaldığı dikkate alınmalıdır. Yerel yönetimlerin kent politikaları sınıf, etnik köken, ırk, inanç, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, beden, yaş gibi kesişimlere dayanan toplumsal çeşitliliği tanımalı ve farklılıkların kabul görmesi için çalışmalıdır.

Yerel yönetimler kapsayıcılığı hayata geçirirken yalnızca çeşitliliği tanımakla kalmamalı, aynı zamanda farklı toplulukların, kültürlerin ya da görüşlerin bir arada varlığını, farklılıklara ve çatışmalara rağmen birlikte çalışma becerisini, işbirliği yapma kabiliyetini geliştirmek için çalışmalıdır.

7. Topluluk ve Dayanışma Temelli

Yerel yönetimlerin kent politikalarında bireylerin topluluk olma becerilerini desteklemesi gerekir. İnsanların diğer insanlar ve varlıklarla olan ilişkisi ve bunlarla nasıl bir etkileşim içinde olduğu toplumsal iyilik hâlini belirler. Yaşanan çevreyle güçlü bağlar ve sosyal ilişkiler geliştirilmesi bireylerin yaşamını güçlendirir, kentsel yaşamın olumsuz koşullarına karşı daha dirençli olmalarını sağlar. Buradan hareketle, özellikle de toplumsal iyilik hâlinin sağlanması için, kent politikalarının dayanışma temelli topluluk becerilerini geliştirerek, bireylerin toplumsallaşmasını sağlayan koşulları oluşturması gerekir.

Nasıl?

Kentsel yaşam ekonomik, kültürel ve psikolojik olarak türlü zorluklarla çevrilidir. Bu güçlükler altında bireylerin varoluşunu destekleyen başlıca dinamikler arasında sosyal ilişkiler kurmak gelir. Güçlü sosyal ilişkiler içinde bulunmak, bir topluluğa ait hissetmek, bireylerin iyilik hâlini temelden etkiler. Dayanışma temelli ve destekleyici sosyal ilişkiler ağının olması, çeşitli toplulukların parçası olabilmek, bireylerin yaşamlarında kendilerini gerçekleştirme ve becerilerini geliştirmesine olanak tanır. Bireylerin özgüvenini ve duygusal dayanıklılığını artırır, özne olarak hissetmelerine katkı sunar. Bu nedenle kent politikalarının topluluk temelli tasarlanması, dayanışmacı toplulukları koruması önem taşır. Ancak topluluklar sadece insanlardan ibaret değildir. Bitkiler, hayvanlar gibi insan-olmayan canlılar da topluluğun bir parçasıdır, kent politikaları bunu gözetim biçimde oluşturulmalıdır.

Yerel yönetimlerin topluluk odaklı olmasının katılım süreçlerine de olumlu etkisi vardır. Topluluk olma becerisi ve bilinci geliştirebilen bireyler, kentin yönetimine dahil olmaya daha açık olacaktır. Bu nedenle kent politikalarında topluluk temelli olmak, yerel toplulukların, dayanışmaların, hak temelli örgütlerin kentsel yaşamla ilişkili söz hakkı ve icralarını teşvik eder. Hak temelli hareket eden, kentine

karşı sorumlu hisseden, harekete geçen ve süreçlere iştirak etmeye gönüllü toplulukların var olduğu ve —çoğu zaman herhangi bir saha ya da anket araştırmasıyla tespit etmesi zor olan— doğrudan yerel talepleri açığa çıkardığı unutulmamalıdır.

Yerel yönetimler kent politikalarını kurgularken tabandan yükselen dayanışma ağlarını zedelememeyi, insanları bir arada tutan toplulukları güçlendirmeyi hedeflemelidir. En temelde insanların ve insan-olmayan toplulukların iyilik hâli için yerel yönetimler, kentlerde elbirliği ve dayanışma geliştirilebilecek ortamları yaratmalıdır.

└─ **Topluluk Yönetimindeki İnisyatifler** **Berlin, Almanya**

Berlin'de Topluluk Yönetimindeki İnisyatifler (*Community-Led Initiatives - CLI*), mahalle sakinlerinin kendi topluluklarına olumlu etkiler yapmak amacıyla bir araya geldikleri çeşitli gruplardan oluşmaktadır. Bu gruplar, yerel sorunlara çözüm bulma, iyileştirme projeleri gerçekleştirme konularında faaliyet göstermektedirler. CLI'lerin kökeni 1960'ların kentsel yenileme projelerine karşı verilen tepkilere dayanır. Geçmişten günümüze Berlin'de büyümeye devam eden bu inisyatifler, yerel sorunlara yaratıcı çözümler sunarak kentin yaşanabilirliğini artırmaktadır. En yaygın CLI türleri arasında mahalle dernekleri (mahallelinin talep ve ihtiyaçlarına yönelik bilginin toplanması ve çözümlenmesi için oluşturulur), geçici kullanım girişimleri (kamuya açık alanları, kullanılmayan binaları yeniden işlevlendirir), sosyal girişimler ve kent bahçeleri (gıda üretimini ve karşılama mekânla-

rı sunmayı hedefler) yer alır. Berlin'deki CLI'lere Prinzessinnengärten, (Kreuzberg'de terk edilmiş bir arazide yer alan bir geçici kullanım girişimidir. Bahçe, mahalle sakinlerinin gıda yetiştirmek ve sosyalleşmek için kullanılabileceği bir alana dönüştürülmüştür.) Stadtkantine, (Neukölln'de atık gıdalardan uygun fiyatlı yemekler sunan bir sosyal girişimdir.) ve Görlitzer Park (Kreuzberg'de yer alan, mahalle sakinlerinin dinlenebileceği, sosyalleşebileceği geniş bir parktır. Parkta CLI'lerin işlettiği farklı kullanım mekânları vardır.) örnek verilebilir.

8. Hak Temelli

Kentte iyilik hâlinin tesis edilmesi için başlıca ilkelere biri kentte yaşayan insanların ve insan-olmayan canlıların yaşam hakkını gözeten hak temelli olma ilkesidir. Kent politikalarının inşasında insan haklarına saygılı olunması, insan haklarının gerçekleştirilmesinin sağlanması, kentte yaşayan yurttaşları pasifize eden ve muhtaçlık algısına dayanan yardım temelli yaklaşımın ötesine geçilerek bireylerin/toplulukların sosyal adalet duygusunu geliştirerek ve kendini gerçekleştirmelerine imkân veren hak temelli olma yaklaşımı iyilik hâlini olumlu yönde etkiler. Temel insan haklarının yanı sıra hak temellilik kentte yaşayan bütün canlıların yaşam hakkının gözetilmesi anlamına gelir, kent hakkının tesis edilmesini de kapsar. Hak temelli yaklaşım yerel yönetimlerin kararlarından hizmetlerine, plan ve projelerinden katılım süreçlerine kadar her faaliyet alanında ve bakış açısında kritik bir ihtiyaçtır.

Nasıl?

Kentsel yaşamda katmanlı eşitsizlikler altında hayat kurmaya çalışan, kırılmalıya açık kesimler farklı yoksulluk ve yoksuluk hâlleri içinde olabilirler. Yerel yönetimlerin, toplulukların iyilik hâline yönelik bütünlüğü sarsan koşulları iyileştirmek için sosyal yardım uygulamasına yönelmesi gereklidir. Ancak politika ve hizmetlerin yalnızca yardım temelli bakış açısıyla sunulması insanların güçsüzleştirilen koşullara hapsedilmesi yerine onurlu yaşam hakkına saygılı ve hak temelli olarak inşa edilmesi gerekir. Kent politikaları koşulların kalıcı biçimde iyileştirilmesini ve sürdürülebilir olmasını hedeflemelidir. Yerel yönetimlerin, sosyal yardım faaliyetlerini siyasal açıdan araçsallaştırmaları politikalarda hak temelli yaklaşımın oturmasının önündeki en büyük engeldir.

Kent hakkı yaklaşımından hareketle, kentte ortak bir yaşamı paylaşan bireylerin eşit hakları olması gereklidir. Örneğin temiz su, gıda, giyecek, enerji, doğallığı koruyan yeşil alanlar, iyi bir eğitim, erişilebilir kültürel bir yaşam, sosyalleşme, özgürce hareket edebilme, ücretsiz sağlık hizmetleri, yaşanabilir konutlar, kent yaşamına katılma ve söz hakkını kullanabilme —yani kentin yönetiminin, tasarımının, üretiminin parçası olmak— kentte yaşayan herkesin hakkıdır. Bu doğrultuda hak temelli yaklaşımlar, yerel yönetimle-

rin kent politikasının yapıtaşlarından biri olarak görülmelidir.

9. Bütünleşik

Kentte iyilik hâlinin tesisi için yerel yönetimlerin kent politikalarını, farklı kararlar, uygulamalar ve süreçler arasında bağlantı kurarak, bunlardaki tutarlılığı sağlayarak bütünleşik biçimde tasarlaması gerekir. Politikaların bütünleşik perspektifle ele alınması sorunların çokboyutlu olduğunu kabul eder, buna yönelik çözümlerin ve hizmetlerin de kesişimsel bir yaklaşımla tasarlanması ihtiyacını gösterir. Politikaların bütünleşik kurgulanması kentte iyilik hâlini zedeleyen veya destekleyen koşulların bir zincir olarak algılanmasını sağlar.

Nasıl?

Bütünleşik bakış açısı, yerel yönetimlerin birimleri ve hizmetleri arasındaki koordinasyonun önemine vurgu yapar. Toptancı bir bakışla geliştirilen tekel politikaların ve uygulamaların yerine politikaların birbirleriyle ilişkisinin kurulması ihtiyacını ortaya koyar. Kastedilen merkeziyetçi yönetim anlayışı değildir; tam tersine farklı birimlerin yereldeki ihtiyaçları ve talepleri daha iyi tespit edebilmesi, bunların eşgüdümlü politikalarla karşılanması gerektiğini ifade eder.

Bütünleşik yaklaşıma göre kent, heterojen kesimlerin bir arada yaşadığı bir bütün olarak çokboyutlu biçimde ele alınır. Kent yaşamında iç içe geçen ve birbirleriyle etkileşim hâlindeki problemlere tek bir bakış açısından yaklaşmak yerine bütünleşik bir yaklaşım geliştirmek etkili çözümler üretmenin anahtarı olabilir. Kent yönetiminde bütünleşik yaklaşımın benimsenmesi, çokboyutlu politikaların sürdürülebilir kılınmasını sağlayarak iyilik hâline katkı sunar.

Yerel yönetimler bütün politikalarında sağlık ve iyilik hâli etkisini kurgulamak için Bütün Politikalarda Sağlık yaklaşımını bir araç olarak kullanabilir. Bu yaklaşım kamu politikalarının kurgulanmasında sağlığın belirleyicileri olan unsurları şekillendiren sağlık ve sağlık dışı bütün sektörlerin uzun dönemli ve sistemli bir plan dahilinde eşgüdümlü çalışmasını öne sürer. Dünyada pek çok büyükşehir belediyesi bu yaklaşımı uygulamaktadır, ancak Türkiye'de henüz örneğine rastlanmamaktadır.

10. Erişilebilirlik

Yerel yönetimler karar alma yöntemlerinde, kent politikalarında ve hizmet sunumlarında, toplumsal, fiziksel ve ekonomik erişilebilirlik imkânlarını göz önünde bulundurmalıdır. Kent politikalarının erişilebilirlik ilkesiyle tasarlanması, toplum-

sal eşitsizliklerin giderilmesine, kırılğan toplumsal grupların bağımsız yaşamını kurmasına ve sosyal adaletin tesis edilmesine önemli bir katkı sunarak iyilik hâlinin geliştirilmesini destekler.

Nasıl?

Kent yaşamının ve kentsel hizmetlerin herkes için ulaşılabilir ve kullanılabilir hâle getirilmesinin iyilik hâlinin tesis edilmesinde hayati bir rolü vardır. Sosyal, kültürel, fiziksel/mekânsal, ekonomik, politik ve ekolojik yaşama erişilebilirlik düzeyinin artması kırılğan toplulukların iyilik hâli için olumlu göstergeler geliştirir.

Erişilebilirlik çoğunlukla kentlerdeki fiziksel/mekânsal engellerin ortadan kaldırılması olarak, engelli erişilebilirliği üzerinden tanımlanır. Bu, erişilebilirliğin çok önemli, ancak yalnızca bir boyutudur. Kent politikalarında erişilebilirliğin gözetilmesinin yolu, en geniş anlamıyla, kentin sunduğu fırsatlardan kimlerin neden yararlanamadığını sorgulamaktan geçer.

Kentlerde sokakların, konutların, parkların, sinemaların vb. kamusal ve özel alanların tasarımı genellikle tektip normlar taşıyan bedenlere göre yapılmaktadır. Bu durum kentte başta engelliler olmak üzere çocuklar ve yaşlılar gibi ihtiyaçları farklılaşan bireylerin en temel haklarını

dan biri olan kentte kısıtlanmadan ve güvenlik endişesi duymadan özgürce hareket edebilme olanağına erişmesini engeller. Sonuç olarak kent iyilik hâli koşullarını sağlayamadığı gibi, kırılğan grupları daha da kırılğan bir konuma iter. Bu nedenle kentin tasarımı, farklı bedenlerin taşıdığı farklı beceriler düşünülerek planlanmalıdır. Öte yandan yalnızca fiziksel olarak kent mekânının değil, kentsel hizmetlerin sunumu ve kent politikalarının da erişilebilir şekilde kurulması gerekir. Örneğin gençler, kadınlar ya da yaşlıların, sosyoekonomik durumları ne olursa olsun, kentte kültür, sanat, spor gibi temel faaliyetlerini gerçekleştirme imkânları ya da çalışma hayatına dahil olma olanakları olmalı, her birey bunlara rahatça erişebilmelidir.

Kentlerde iyilik hâlinin tesis edilebilmesi için temiz su/gıda/hava, uygun şartlarda barınma, ulaşım, sağlık, sosyal ve kültürel ortam, eğitim gibi temel kentsel hakların her kesim ve birey için erişilebilir olması şarttır. Erişilebilirlik ilkesini benimseyen ve uygulayan kent politikaları sınıf, etnik köken, ırk, inanç, toplumsal cinsiyet, beden, yaş eksensiz kırılğanlık düzeyi yüksek kesimlerin toplumsal yaşama daha etkin şekilde dahil olmalarını sağlar. Kentlerde yaşamını sürdüren farklı toplulukların sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yaşama erişmesi ve katılması toplumsal adalet ve uyum duygusunu geliştirir. Farklı kırılğanlıkları olan toplulukların güçlenmesini sağlar. Kent politikalarında

erişilebilirliğin sağlanması kente aidiyet geliştirme imkânının ilk basamağını sunar. Kentsel yaşamdan memnuniyeti artırır, toplumsal dayanışma olasılıklarını güçlendirir.

11. Sürdürülebilirlik

Yerel yönetimler kent politikalarının ve hizmetlerinin, bugünün ihtiyaçlarına ve taleplerine cevap verirken iyilik hâlini sağlayan toplumsal, ekonomik ve çevresel koşulları korumayı ve geliştirmeyi, kalıcılığı sağlayacak yapıları inşa etmeyi, ortak yarara odaklı iyi politikaları geleceğe taşımayı hedeflemelidir. Politikaların sürdürülebilir kılınması için uzun erimli planlanması ve devamlılığının sağlanması gerekir. Böylece kent politikaları bugünün iyilik hâlini desteklerken gelecekteki iyilik hâlini de güvenceye alır.

Nasıl?

Kent politikalarında sürdürülebilirlik ilkesinin benimsenmesi ve uygulanması ruhsal, bedensel ve toplumsal iyilik hâlini olumlu etkiler. Sürdürülebilirlik gezegenin, canlılığın ve türler-arası adil birlikte yaşamın devamlılığının sağlanması olarak algılanabilir. Bu yaklaşım hem makro hem de mikro politikalarla iç içedir. Sürdürülebilirlik kavramına getirilen eleştirilerden biri, kapitalist sistemdeki ana aksların dönüşümünden bağımsız olarak sürdürü-

lebilirliğin tam anlamıyla sağlanmasının mümkün olmayacağıdır. Ancak iyilik hâlinin sürdürülebilir kılınması bağlamında harekete geçilebilecek noktalar söz konusudur. Yerel yönetimler ekosistemi ve yaşamı tüketen kent anlayışını değiştirmek, yerine türler-arası iyilik hâlini tesis eden bir kenti koymak için harekete geçebilir. Kamusal ortak çıkarları temel alan iyi politikaların ve ekolojik yaşamın sürdürülebilirliğinin ötesinde, yerel yönetimler ruhsal, bedensel ve toplumsal iyilik hâlinin sürdürülebilir ve kalıcı kılınması için çalışmalar yürütebilir.

Kentsel yaşamın çevresine ve doğal varlıklara zarar vermeyen, büyük ölçüde kendine yeten dirençli bir forma dönüştürülmesi toplumun ve yeryüzünün hem şimdiki hem de gelecekteki iyilik hâline hizmet eder. Ancak sürdürülebilirlik yaklaşımı yalnızca ekosistemin korunmasıyla alakalı değildir. İyilik hâline katkı sunan kent politikalarının, toplumsal cinsiyete duyarlı, ekolojik, farklılıkları gözetken kentsel planlama anlayışının, hak temelli yaklaşımın, aktif katılım mekanizmalarının, çevreci ve alternatif alt yapı ve enerji sistemlerinin, karşılaşmalara imkân veren kent mekânlarının, kentsel bellekte yer alan kamusal alanların ve kentsel pratiklerin, somut ve somut olmayan kentsel kültürel mirasın, temel kentsel hakların ve hizmetlerin korunup geliştirilerek sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekir.

12. Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik

Yerel yönetimlerin kent politikalarının planlanması ve uygulanması aşamalarında şeffaflığı ve hesap verebilirliği sağlaması, kentsel yaşamda güven duygusunun tesis edilmesine, faaliyetlerinin denetlenmesi için kent sakinlerine alan açarak bireylerin/toplulukların kente karşı sorumluluk duygusunun geliştirilmesine katkı sunar. Bu şekilde kaynakların ve hizmetlerin adil dağıtımını, kent yönetiminde kayırmacı ilişkilerin önüne geçilmesini garantiler.

Nasıl?

Kent politikalarında iyilik hâline tesis edecek faktörlerden biri yönetimlerin aldığı kararlarda ve uygulamalarda şeffaf ve hesap verebilir olmasıdır. Kentin yönetimine dair her bilginin, faaliyetin ve kararın, topluma açık ve anlaşılır şekilde sunulması gerekir. Şeffaflık ve hesap verebilirlik, kent politikalarında demokratik katılımın sağlanmasının bir koşuludur. Yurttaşların kent yaşamında onları etkileyen kararlara dair bilgili olması kente karşı sorumluluk duygusunu güçlendirir, hesap sorabilirliğin önünü açar. Yurttaşları sadece yerel seçim sürecinde değil, kentin yönetilmesinde de aktif özneler hâline getirir. Bunun için yalnızca şeffaflığı sağlamak yeterli değildir, yerel yönetimler kent sakinlerinin hesap sorabilme kapasitelerinin geliştirilmesini de

gündemlerine almalıdır. Yerel yönetimler kentsel yaşamla ilgili her konuda şeffaf olma sorumluluğunu garanti altına almalı, kent sakinleri ise yerel yönetimin faaliyetlerini denetleme görevini üstlenerek, aktif katılım mekanizmalarını kullanarak ve hak savunuculuğuna dahil olarak hesap verilebilirliği sağlamalıdır.

13. Eşitlik ve Birlikte Yaşam

Kent politikalarında eşitlik ve birlikte yaşam değerlerinin benimsenmesi, toplumsal iyilik hâlinin tesis edilmesine zemin hazırlar. Bu yaklaşım kent politikalarının neden olabileceği ayrıştırıcı pratiklerin önüne geçerek kentte daha adil bir yaşamın ufkunu güçlendiren temel bir dayanak oluşturur.

Nasıl?

Yerel yönetimler, “hemşehri hukukunda” belirtildiği gibi “herkesin ikamet ettiği beldenin hemşehrisi olarak” kabul edilmesinden hareketle bütün kent sakinlerinin eşit olduğu yaklaşımını kent politikalarında yaygınlaştırmalıdır. Yerel yönetimler, eşitliğin ve birlikte yaşamın somut uygulamalarını politikalarla gerçekleştirebilir veya engelleyebilir. Bu açıdan iyilik hâlinin tesis edilmesinde eşitlik ve birlikte yaşam kültürünün önemi büyüktür. Her ne kadar geliştirilen yanlış politikalarla törpülenmiş, çatışma/ayırışma/kutuplaş-

ma kültürüne bükülmüş olsa da Türkiye coğrafyası birlikte yaşam kültürüne yabancı değildir. Yerel yönetimler kent politikalarında toplumsal işbirliklerini güçlendirerek birlikte yaşam kültürünü destekleyebilir.

Eşitlik ve birlikte yaşam ilkesi, her türlü ayrımcılığın önüne geçme noktasında hayati bir rol oynayabilir. Bu bakış açısı sayesinde belediyeler, sadece insan-merkezli olmayan, türler-arası birlikte yaşam tahayyülünü kent yaşamına uygulayabilirler. Yerel yönetimler aracılığıyla, eşitlik ve birlikte yaşam ilkeleri yaygınlaştırılırsa, kent yaşamında sadece benzerlerle değil, farklılıklarla beraber yaşandığı gerçeği yeniden hatırlanabilir. Böylece göçmenler, farklı etnik kimlikler ve cinsiyetler, engelliler, hayvanlar gibi azınlık olduğu kabulüyle dışlanan kesimler, kentsel toplumun ve bir arada yaşamın parçası olabilir. İyilik hâline temelden katkı sunan eşitlik ve birlikte yaşam nosyonları, kamusal dostluk⁶⁷ ilişkilerinin geliştirilmesine, farklılıklara rağmen ortak bir iyi yaşamı paylaşma kültürüne katkı sunacaktır.

Golden Valley Eşitlikçilik Planı **Golden Valley, Amerika Birleşik Devletleri** **Minnesota Eyaleti**

Golden Valley kent yönetimi, 2016 yılında “Siyahi, Yerli ve Renkli Kişiler” gibi çeşitli topluluklar için var olan politikaların getirdiği eşitsizliğin ve engellerin önüne geçil-

mesi amacıyla Irk ve Eşitlikçilik Konusunda Hükümet İttifakı (*Government Alliance on Race and Equity - GARE*) programına katılmıştır. Bu programın bir sonucu olarak 2018 yılında Eşitlik Planı hayata geçirilmiştir. Bu planın temel hedeflerini kentte yaşayan herkes için ekonomik refah, kentsel kararlara aktif katılım, kaynakların ve hizmetlerin eşit dağılımı, kentte çeşitliliğin ve eşitliğin sağlanması oluşturmaktadır. Planın uygulanabilirliği için 2019 yılında Kent Konseyi bünyesinde farklı çalışma ekipleri oluşturulmuştur. Eşitlikçilik Planı'nın temel unsurları tarihsel olarak dışlanmış toplulukların ve ekonomik zorluklarla karşı karşıya olanların belediyenin tedarik ve işe alım süreçlerine dahil edilmesini destekleyecek çözümler geliştirilmesi, tarihsel geçmişlerine bakılmaksızın bütün kent sakinlerine eşit ekonomik fırsatlar sağlanması, belediye hizmetlerinde sosyal kimliğe bakılmaksızın herkese eşit kaynakların ve imkânların sunulması, eğitim, barınma, istihdam gibi temel ihtiyaçlardan yoksun bırakılmış toplulukları desteklemeye yönelik adımlar atılması olmuştur. Eylem planında adil politikalara geçiş sürecinde uygulamalar için görevli kişi ve kurumlar belirlenmiş, belediye personelinin eşitlik karşıtı uygulamalarının bertaraf edilmesi için kültürel yeterlilik ve bilinçsiz önyargı konusunda eğitim alması öngörülmüş, kentte eşitsizliği tespit etmek için veri analizi yapılması ve eşitliğin sağlanması adına vatandaşların görüşlerini alabilmek için düzenli mahalle forumları ve toplantıları düzenlenmesi planlanmıştır.

14. Onarıcı

Yerel yönetimlerin geçmişteki yanlış uygulamaları, usulsüzlükleri ve adaletsizlikleri tanıma ve onarma sürecini başlatması iyilik hâlinin tesisinde önemlidir. Kent politikalarında onarım yaklaşımının

benimsenmesi, kentsel yaşamı kolektif bakım ve yeniden üretim noktasında harekete geçirmeyi gerektirir.

Nasıl?

İyilik hâlinin kent politikalarının bir sonucu olarak benimsenmesi, kapsayıcılığın, müzakere ve diyalog imkânlarının, erişilebilirliğin, sürdürülebilirliğin, etkin katılımın, birlikte yaşam kültürünün, kentle kurulan aidiyet biçimlerinin, hak ve topluluk temelliğin, kullanım hakkı ve kamu yararının, şeffaflık ve hesap verilebilirliğin, ekolojik ve toplumsal cinsiyet perspektiflerinin bütüncül biçimde ele alınmasını teşvik eder. İyilik hâlinin tesis edilmesi, kent politikalarının yalnızca altyapı hizmetleri olarak görülmesinin önüne geçer. Ancak kentsel yaşam, mevcut yıkıcı süreçler, tahripkâr politikalar nedeniyle bakım ve onarım sürecine ihtiyaç duymaktadır. Kentsel yaşama dair sorunlara işaret etmek artık yeterli değildir, süreçlerin ve yaşamın onarımı gündeme getirilmelidir. Süregelen ve geçmişte alınan yanlış kentsel kararları düzeltmek ve zararları gidermek daha adil kentleri oluşturmak için önemli bir adımdır.

Onarım yaklaşımı, kolektif bakım ilişkilerini de kapsar. Yerel yönetimler bakım ilişkilerini güçlendirmek konusunda sorumlu davranmalıdır. Kapitalist ve patriyarkal toplumsal ilişkiler içinde

görünmez hâle getirilmiş olsa da bakım verme pratikleri yeniden gündeme getirilmelidir. “Kendimize, yaşama, kentimize ve insan-olmayan canlılara nasıl daha iyi bakım verebiliriz?” sorusu üzerinde durulmalıdır. Bunun için insan-doğa ayırımının ve insan-olmayan canlıları kaynak olarak görmenin ötesinde bir yaklaşıma ihtiyaç duyulur. Bu açıdan kentlerin çevresiyle olan ilişkilerinin yeniden ele alınması gerekir. Örneğin kentlerin iyilik hâlini giderek zedeleyen yerleşimlere dönüşmesi, kentten kıra göçün güncel dinamini oluşturmuş, bu göç kırsal alanlarda yapılaşma baskısını ortaya çıkarmıştır.

Kırsal yaşamı sömüren bir kent anlayışının yerine, insan-olmayan canlılar, tarımsal üretim ilişkileri ve kırsal alanların esenliği de gözetilerek kentler yeniden tahayyül edilmelidir. Yaşamdaki ve ekosistemdeki bütün varlıkların karşılıklı bağımlılığı hatırlanarak, bakım ve onarım etliğini insan dışındaki dünyalara doğru genişletmek gerekiyor. İyilik hâlini gözetken kent politikalarında “Dünyaya göz kulak olma ve tamir etme” yaklaşımına ihtiyaç duyuluyor.⁶⁸

15. **Dirençli**

Kent politikalarının dirençli olması afetler, salgın hastalıklar, hızlı ve ani göçler gibi durumlar ve değişimler karşısında hazırlıklı olmayı ve uyum sağlamayı, kent

sistemindeki değişikliklere cevap verilmesini ifade eder. Kent politikalarının dirençli tasarlanması risk, tehlike ve hasar unsurlarının azaltılmasını, değişen koşullara adil geçişi sağlayarak toplumun gelecekteki iyilik hâlini olumlu etkiler.

Nasıl?

Günümüzde yalnızca kentler değil, bütün gezegen ve ona bağlı yaşam, afetlerin ve krizlerin değişen etkileri ve tahribatı altında bulunuyor. Kentler bu krizlerden hem etkilenen hem de hızlı ve plansız, eşitsiz kentleşme dinamikleri nedeniyle bu krizi tetikleyen aktör durumundadır. Bu koşullar altında, kentsel yaşamın ve buna bağlı olarak kent yönetiminin daha dirençli hâle getirilmesi ihtiyacı gündeme gelmektedir. Dirençli bir kentsel sistem, “koşullar değiştiğinde gerekli hizmetleri sağlamaya devam edebilmek için kendini dönüştürebilen bir sistemdir.”⁶⁹

Türkiye’de kentler ve kentsel yaşamı şekillendiren politikalar salgınlar, savaşlar, iklim değişikliği kaynaklı aşırı hava olayları ve depremler gibi olaylar sonucunda oluşan krizler ve afetlere karşı oldukça kırılgandır. Bu kırılganlık öngörülemez veya olağanüstü olayların olmasından değil, kent politikalarının bu durumlara karşı cevap üretmekte yetersiz kalmasından kaynaklanır. Afetler ve krizler nedeniyle meydana gelen can kayıpları, hayatta kalanların maruz kaldıkları travmalar ve

yaşamını devam ettirme mücadelesinde karşılaştıkları zorluklar, toplumsal çatışmaya yol açan ötekileştirme ve ayrıştırma dinamikleri gibi unsurlar toplumun iyilik hâlinin nasıl etkilendiğini gösteren örneklerdir. Yerel yönetimlerin yerel ölçekte geliştireceği dirençli politikalar afetlerin ve krizlerin iyilik hâli üzerinde oluşturacağı olumsuz etkinin önlenmesini sağlar.

İklim değişikliğine ve depreme bağlı afetlerden “önce” gereken hazırlık, plan ve güçlendirme süreçlerini yerel yönetimler hayata geçirmelidir. Ekolojik ve sosyal açıdan afetlere dirençli bir kent yaşamını inşa etmek için, küçülme ve yavaşlama yeterli değildir. “Afetlere bağlı eşitsizliğin, sosyo-ekolojik adaletsizlerin etkilerini tersine çevirme girişimlerinin”⁷⁰ yerel yönetimlerce hazırlanması gerekir. Bu yaklaşıma göre dirençlilik, geleceğin parlak ve iyimser olmadığını kabul eder, ancak yine de dünyayı daha yaşanabilir bir yer yapabilmek için mevcut eşitsizlikleri gidermekle uğraşır.⁷¹

Kentsel yaşamın daha dirençli kılınması iyilik hâlini teşvik eder. Toplumun bu hazırlığa dahil edilmesi, önlem ve hazırlıkları bilmesi ve benimsemesi ise kent yönetimlerine karşı güveni tesis eder; topluluğun parçası olma, kentin geleceğini etkileyecek özne olma ve sorumluluk duyma hislerini geliştirir.

Sonsöz

Kentlerde İyilik Hâlini Sağlamak İçin Rehber İlkeler raporu, yerel yönetimleri kent politikalarını kurgularken, iyilik hâli ve kent hakkı perspektiflerini odağa almaya davet, kent sakinlerini, sivil toplum aktörlerini ise yaşadıkları kenti, sağlık ve iyilik hâli gözlüğünden değerlendirmeye teşvik etmeyi amaçlıyor.

Rapor yerel yönetimlerin kent politikalarında halkın sağlığını ve iyilik hâlini göz önünde bulundurmalarını, bütün politikalarında iyilik hâlini ortak kesene dönüştürmeleri için merkeze almaları gereken rehber ilkeleri ortaya koymaktadır. Rehber ilkeler uygulamaya hazır politika listesi sunmuyor; politikaların etkisini değerlendirmek için bir kılavuz niteliği taşıyor.

Sağlık sorunlarının sadece sağlık hizmetleri sunularak çözülebileceği düşüncesinin ötesine geçilmesi gerektiği fikrine dayanan rapor, kent politikalarında iyilik hâli yaklaşımının benimsenmesi gerektiği düşüncesini tartışmaya açmaktadır. Bunun için, belediyelerin “ne” yapacağını değil, “nasıl” yapacağını tartışacağı bir çerçeve tariflemek hedeflenmiştir. Örneğin kentte yeşil alanların artırılması sağlıklı yaşamı ve iyilik hâlini destekleyen bir ka-

rar gibi görünse de, bu alanların oluşturulmasında “Mevcut toplumsal yaşamın ve ekosistemin nasıl etkileneceği?”, “Bu alanlarda herkesin kullanım hakkının nasıl gözetileceği?” gibi sorular, bu kararın iyilik hâlini etkileyen görünmez boyutlarını gözler önüne serer. Bu raporda, politika ve uygulamaların tasarlanma sürecinin de toplumun iyilik hâlini etkilediğine dikkat çekiliyor. Önerilen rehber ilkelerin karar alma ve politika geliştirme süreçlerinde merkeze alınmasının, iyilik hâlini olumsuz etkileyen kentsel süreçlerin değiştirilmesi ve iyilik hâlini destekleyen mekanizmaların, kararların, politikaların geliştirilmesine katkıda bulunacağı da ifade ediliyor. Bu raporun aynı zamanda sivil toplum örgütlerine, yerel yönetim politikalarının toplum sağlığı ve iyilik hâli üzerindeki etkilerinin araştırılması ve izlenmesi için ilham olmasını umuyoruz.

Sonnotlar

1. Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı.
2. Koç Üniversitesi, Dahili Tıp Bilimleri Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
3. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.
4. İstanbul Tıp Fakültesi, Dahili Tıp Bilimleri Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
5. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Doktor Adayı.
6. United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat). (2022). *World Cities Report 2022*, <https://unhabitat.org/wcr/> (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2023).
7. World Health Organization. (1948). Constitution of the World Health Organization. (1946'da düzenlenen Uluslararası Sağlık Konferansı'nda kabul edilen Dünya Sağlık Örgütü'nün kuruluş metninin giriş kısmına atıfla). Bkz. <https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1> (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2024).
8. Örnek olarak bkz. İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı. https://uploads.ibb.istanbul/uploads/ibb_stratejik_plan_2020_2024_17fb807616.pdf (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2024).
9. Kamu Harcamalarını İzleme Platformu'nun Temmuz 2015'te yayımladığı açık mektup için bkz. <https://www.kahip.org/wp-content/uploads/2018/03/ibb-mektup.pdf> (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2024).
10. İngilizcede *well-being* olarak adlandırılan kavramın Türkçe karşılığı olarak "iyilik hâli" dışında esenlik ve refah da kullanılır. Refah kelimesi, Türkiye'de yaygın olarak Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) gibi sosyoekonomik göstergeleri çağrıştırdığı için kullanılması tercih edilmemiştir. Esenlik kelimesinin ise kişisel gelişimi çağrıştırdığı ve bireyi sarmalayan koşulların etkisini yeterince kapsayamayacağı düşünülmüştür. Bu raporda kent politikalarını sağlığın belirleyicisi ve sağlığı toplum temelli bir bakışla tartıştığımız için daha geniş kapsamlı bir anlam içerdiği düşünülen iyilik hâli kavramı kullanılmıştır.
11. Biloria, N., Reddy, P., Fatimah, Y. A. ve Mehta, D. (2020). Urban wellbeing in the contemporary city. (Der. N. Biloria) *Data-driven multivalence in the built environment*. S.M.A.R.T. Environments. Springer, Cham, 318. https://doi.org/10.1007/978-3-030-12180-8_16
12. Dodge, R., Daly, A., Huyton, J. ve Sanders, L. (2012). The challenge of defining wellbeing. *International Journal of Wellbeing*, 2(3), 223. doi:10.5502/ijw.v2i3.4
13. World Health Organization. (1948). a.g.y.
14. Bu tanım engelliliğin bireyin iyilik hâlini olumsuz yönde etkilediğini kabul ettiği gerekçesiyle tartışılmaktadır. Halbuki bir kişinin iyilik hâlini etkileyen engelli olması değil engelliliği yaratan koşulların içinde olmasıdır. Bkz. Krahn, G. L., Robinson, A., Murray, A. J. ve Havercamp, S. M. (2021). It's time to reconsider how we define health: Perspective from disability and chronic condition. *Disability and Health Journal*, 14(4), <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1936657421000753#bib6> (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2023).
15. World Health Organization. (2022). The Geneva Charter for Well-being, <https://www.who.int/publications/m/item/the-geneva-charter-for-well-being> (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2023).

16. Pan American Health Organization (PAHO). (t.y.). Health in all policies. <https://www.paho.org/en/topics/health-all-policies> (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2023).
17. OECD. (2020). How's life? 2020: Measuring well-being. OECD Publishing,, <https://doi.org/10.1787/9870c393-en> (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2023).
18. World Health Organization. (2021). Towards developing WHO's agenda on well-being, <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/350123/9789240039384-eng.pdf?sequence=1> (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2023).
19. Sen, A. (1985). Well-Being, agency and freedom: The Dewey Lectures 1984. The Journal of Philosophy, 82(4), 218, <https://doi.org/10.2307/2026184>
20. Deneulin, S. (2014), Creating more just cities: The right to the city and capability approach combined. (Bath papers in International Development and Wellbeing, No. 32), Centre for Development Studies, University of Bath, 4-5; Alkire, S. (2015). The capability approach and well-being measurement for public policy. OPHI Working Paper, 94: 3, Oxford University.
21. Lefebvre, H. (1968). Le droit à la ville. Anthropolos. Türkçesi: Lefebvre, H. (2016). Şehir hakkı (Çev. I. Ergüden). Sel. Ayrıca kavramı yeniden okuyan ve geliştiren eserin Türkçesi için: Harvey, D. (2013). Asi şehirler: şehir hakkından kentsel devrime doğru (Çev. A. D. Temiz). Metis.
22. The Global Platform for the Right to the City. (2016). The right to the city building another possible world: guidelines for its understanding and operationalization. https://www.right2city.org/wp-content/uploads/2019/09/R3.2_the-right-to-the-city_building-another-possible-world-1.pdf (Erişim Tarihi: 2 Kasım 2023).
23. Akduran, Ö., Önal, A. Y. ve Şenesen, G. G. (2018). Kentsel haklar ve hizmetlere erişimde toplumsal cinsiyet eşitliği haritalama ve izleme çalışması. Türkiye'de katılımcı demokrasinin güçlendirilmesi: toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesi projesi. Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD), 29.
24. A.g.y., 27.
25. World Charter for the Right to the City 2005, <https://www.uclg-cisdp.org/sites/default/files/documents/files/2021-06/WorldCharterRighttoCity.pdf> (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2023).
26. A.g.y.
27. Deneulin, S. (2014). a.g.y., 4-5.
28. Simmel, G. (1996). Metropol ve zihinsel yaşam (Çev. B. Öcal Düzgören). Cogito, 8: 81-91.
29. Boloria, N., vd. (2020). a.g.y., 318.
30. EU Joint Action for Mental Health and Wellbeing. (2021). Mental health in local policies, <https://mieli.fi/wp-content/uploads/2021/10/PolicyBrief-Local-authorities.pdf> (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2023).
31. A.g.y.
32. Boloria, N., vd. (2020). a.g.y., 322.
33. A.g.y.
34. A.g.y.
35. Temiz Hava Hakkı Platformu. (2022). *Kara rapor: hava kirliliği ve sağlık etkileri*, https://www.temizhavahakki.org/wp-content/uploads/2023/03/KaraRapor_v6.pdf, (Erişim Tarihi:18 Ocak 2024).
36. A.g.y., 4.
37. Boloria, N., vd. (2020). a.g.y., 322.

38. World Cities Culture Forum. (t.y.). *Percentage of public green space: parks & gardens*, https://worldcitiescultureforum.com/data/?data-screen=percentage_of_public_green_space_parks_gardens (Erişim Tarihi: 9 Kasım 2023).
39. Çoklu-türler (*multi-species*) ve yoldaş türler (*companion species*) kavramları, Anna Lowenhaupt Tsing ve Donna Haraway'e referansla kullanılmaktadır. Bkz. Haraway, D. (2008). *When species meet*. The University of Minnesota Press; Tsing, A. L. (2015). *The mushroom at the end of the world*. Princeton University Press; Türkçesi: Tsing, A. L. (2023). *Dünyanın sonundaki mantar: kapitalizmin enkazlarında yaşam imkânı üzerine* (Çev. E. Gökyaran). YKY.
40. Biloria, N., vd. (2020). a.g.y., 322.
41. Çalışma kapsamında kullanım değeri, Henri Lefebvre'in mekân teorisinde geçtiği şekle referans vermektedir. Bkz. Lefebvre, H. ([1968] 2016). A.g.y. Kavramın orjinali Karl Marx'a aittir. Bkz. Marx, K. ([1867] 2011). *Kapital, Ekonomi Politîğin Eleştirisi Cilt I: Sermayenin Üretim Süreci* (Çev. M. Selik ve N. Atılgan). Yordam. Buna göre kullanım değeri, bir şeyin kullanımından doğan yarara göre oluşur. Mübadeleye bağlı piyasa değerini ifade eden değişim değerinin içinde de kullanım değeri bulunur. Ancak kullanım değeri önemi yarara, değişim değeri ise önemi parasal karşılığa vermektedir. Günümüzdeki neoliberal dünyanın ekonomik düzeninde değişim değeri mütemediyen kullanım değerini manipüle ederek ilerler. Örneğin tüketim odaklı kentsel mekânlar, kullanım odaklı kentsel mekânları ele geçirme veya dönüştürme imesini sergiler.
42. Halbwachs, M. (2018). *Kolektif bellek* (Çev. Z. Karagöz). Pinhan, 163.
43. 5933 sayılı Belediye Kanunu (2005, 3 Temmuz) için bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf> (Erişim Tarihi: 6 Ocak 2024).
44. Deneulin, S. (2014). a.g.y. 3-12.
45. A.g.y., 12.
46. A.g.y., 6.
47. A.g.y., 13.
48. Corburn, J. (2019). Sunuş. *Sağlıklı şehir planlaması: mahalleden ülkeye sağlıkta eşitlik* (Çev. E. Kovankaya). İnsev Yayınları, 5.
49. A.g.y., 6-8.
50. A.g.y., 20.
51. A.g.y., 163-167.
52. EU Joint Action for Mental Health and Well-being. (2021). a.g.y.
53. 5393 sayılı Belediye Kanunu (2005, 3 Temmuz), a.g.y.
54. Özdede, S., Hazar Kalonya, D., ve Aygün, A. (2021). Pandemi sonrası dönemde kişi başına düşen kentsel yeşil alan ihtiyacını yeniden düşünmek. *İDEALKENT (COVID-19 Sonrası Kentsel Kamusal Mekânların Dönüşümü)*, 367. <https://doi.org/10.31198/idealkent.843386>
55. Corburn, J. (2019). a.g.y.
56. A.g.y., 12.
57. A.g.y.
58. A.g.y., 1.
59. Bayramoğlu, S. (2015). *Toplumcu belediye: nam-ı diğer belediye sosyalizmi*. Notabene, 166.
60. Hamamcı, C. (2016). Toplumcu belediyecilik. (Ed. Ş. Özkan Erdoğan ve O. Zengin) *Prof. Dr. Oğuz Onaran'a Armağan*. Ankara Üniversitesi Yayınları, 162-163.
61. A.g.y., 163.
62. Bu metinde yaygın kullanım olduğu için engelli kavramının kullanılması tercih edilse de, kavramı hak savunucuları eleştirmekte, "sakat" kavramının doğru kullanım olduğunu dile getirmektedirler. Engelin bireyin sakatlığından değil, onu çevreleyen engelleyici koşullardan kaynaklandığını ifade etmektedirler. Daha fazla bilgi için bkz. Yardımcı, S. (2017). Özürlü mü, engelli mi, sakat mı? *Mekanda Adalet ve Sakatlık*, <https://beyond.istanbul/2021/06/04/ozurlumu-engelli-mi-sakat-mi/> (Erişim Tarihi: 12 Şubat 2024).
63. Rapor kapsamında ve özellikle bu ilke açıklamasında yer alan doğa, doğal, çevre ve yeşil alan gibi insan-merkezli olduğu kabul

edilen kavramların kullanımı, genel okur algısına hitap etmeyi kolaylaştırmak için tercih edilmiştir.

64. Temiz Hava Hakkı Platformu. (2022). a.g.y.
65. Greenpeace. (2024, 9 Şubat). Türkiye'nin hava kirliliği durumu, <https://havanasil.org/> ve Yeşil Gazete (2024, 9 Şubat). Greenpeace Akdeniz, havası en kirli şehirleri belirledi: çare "koruma bölgeleri", <https://yesilgazete.org/greenpeace-havasi-en-kirli-sehirleri-belirledi/> (Erişim Tarihi: 9 Şubat 2024).
66. TTB. (2023, 14 Şubat). *Deprem bülteni #8: enkaz kaldırma faaliyetlerinde ortaya çıkan asbest, ciddi sağlık sorunlarına neden olacaktır*, https://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Gucid=8437eab2-ac83-11ed-9a7d-94c3131533bf (Erişim Tarihi: 9 Şubat 2024).
67. Halkların Köprüsü Derneği adına Cem Terzi, 29 Kasım 2017'de MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nün düzenlediği Çarşamba Seminerleri'nde yaptığı konuşmada, Türkiye toplumunu oluşturan farklı kimlikler arasındaki çatışmacı ilişkileri yıkarak dayanışma ilişkilerinin geliştirilmesine vurgu yapmak için "kamusal dostluk" kavramını kullandı. Bkz. Terzi, C. (2017). *Halkların Köprüsü Derneği: İzmir Göç Kentinde Kamusal Dostluk*, <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=UqS5DVIzgh4> (Erişim Tarihi: 5 Şubat 2024).
68. Holemans, D., Vandermeulen, M. ve Van Vooren, A. (2023). Dönüşen şehir: ekolojik olarak dirençli bir gelecek için şehirleri nasıl tasarlamalıyız? (Çev. G. Kastamonulu). *Yeşil Düşünce Derneği*, 9-11.
69. A.g.y., 9.
70. A.g.y.
71. A.g.y.

mekandaadalet.org